

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**LEXIKÁLNÍ ANALÝZY PÍŠŇOVÝCH TEXTŮ
KARLA PLÍHALA
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

Tereza Opelková

Specializace v pedagogice, obor český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.

PLZEŇ 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 23. 6. 2017

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí práce PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D. za cenné rady, připomínky, vstřícný přístup a za důvěru v dokončení práce. Poděkování patří také mým spolubydlícím za nekonečnou trpělivost.

Obsah

ÚVOD

1 CÍLE, METODY, HYPOTÉZY, STRUKTURA PRÁCE	1
2 OSOBNOST KARLA PLÍHALA.....	2
3 CHARAKTERISTICKÉ RYSY TVORBY KARLA PLÍHALA	6
4 CHARAKTERISTIKA VZORKU PÍŠŇOVÝCH TEXTŮ	8
5 ZÁKLADNÍ LINGVISICKÉ TERMÍNY POUŽITÉ V PRÁCI	10
5.1 Stratifikace národního jazyka	10
5.1.1 Národní jazyk.....	10
5.1.2 Strukturní útvary	10
5.1.3 Nestrukturní útvary	11
5.2 Vrstvy ve slovní zásobě.....	13
5.2.1 Původ slov	13
5.2.2 Stylové příznaky	14
5.2.3 Expresivní slova.....	14
5.3 Frazeologismy	15
5.4 Figury	15
5.4.1 Figury řečnické	16
5.4.2 Figury vzniklé hromaděním.....	16
5.5 Tropy	16
5.5.1 Metafora.....	16

5.5.2 Metonymie	17
5.6 Verš a rým	18
5.6.1 Verš.....	18
5.6.2 Rým.....	18

PRAKTICKÁ ČÁST

6 OBSAHOVÁ CHARAKTERISTIKA PÍSNÍ	19
6.1 Akordy	19
6.2 Kluziště	19
6.3 Levitační.....	21
6.4 Nultá hodina	21
6.5 O mracích a tak	21
6.6 O písničce	22
6.7 Padaly hvězdy	23
6.8 Plavala vosa v kofole.....	24
6.9 Prší.....	24
6.10 Tři andělé	24
6.11 V antikvariátu.....	25
6.12 Ve skříni	26
6.13 Vločka.....	26
6.14 Vstávej holka	27

6.15 Vzpomínky	28
7 LEXIKÁLNÍ ANALÝZY TEXTŮ.....	29
7.1 Spisovnost/nespisovnost.....	30
7.2 Příznakovost/nepříznakovost	30
7.2.1 Původ slov	30
7.2.2 Stylové příznaky	31
7.2.3 Expresivní příznaky	33
7.2 Frazeologismy	35
7.2.1 Přirovnání.....	35
7.2.2 Frazeologismy větné, slovesné, neslovesné	36
7.3 Figury	36
7.3.1 Figury vzniklé hromaděním.....	37
7.3.2 Figury řečnické	38
7.4 Tropy	38
7.4.1 Metafora.....	38
7.4.2 Metonymie	40
7.5 Převládající verše a rytmus.....	40
8 ZÁVĚR.....	41

RESUMÉ

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PŘÍLOHY

ÚVOD

Jméno Karel Plíhal jsem poprvé uslyšela v souvislosti s návštěvou jeho koncertu v Českých Budějovicích, když mi bylo asi devět let. Až zpětně jsem si uvědomila, že je to „ten pán“, co nám doma tu a tam hrál a zpíval z gramofonových desek, kazet a CD, pán, jehož písničky jsem znala od večerních ohňů.

Písňe Karla Plíhala mě oslovovaly už od dětství. Zatímco jako dítě si mě Karel Plíhal získal svými „zvířátkovými písničkami“, dnes mě oslovují spíše jeho lyrické texty. Nesmím opomenout zmínit také hudební stránku jeho díla. Karel Plíhal tvoří zajímavé, neotřelé melodie, které jsou s textem úzce provázány.

Toto téma jsem si vybrala, protože spojuje obě mé studované aprobace – český jazyk a hudbu, a také proto, že doufám v lepší poznání Karla Plíhala jako textaře.

1 CÍLE, METODY, HYPOTÉZY, STRUKTURA PRÁCE

Cíl

Cílem této práce je analyzovat lexikon 14 vybraných písní Karla Plíhala a pokusit se stanovit základní specifika jazyka autora z hlediska lexikálního.

Užité metody

Před vznikem práce a v jejím průběhu jsem využila studijní metody. Ve své práci budu provádět lexikální kvalitativní analýzu vybraných písňových textů a zaměřím se také na charakteristiku autorovy poetiky. Nejprve budu excerpovat autorovy texty podle zvolených kritérií. Pro přiřazování dokladů excerpovaných z písňových textů k jednotlivým skupinám jazykových prostředků jsem využila slovníkové příručky uvedené v úvodu analytické části práce (viz kapitola 7).

Pro lexikální analýzu písňových textů budou východiskem následující kritéria:

- Spisovnost/nespisovnost (se zaměřením na nespisovné výrazy a jejich funkci v textu)
- Příznakovost slov
- Výskyt frazeologismů a jejich druhy
- Typy figur
- Typy tropů
- Převládající typ verše a rytmus

Pracovní hypotézy

Předpokládám, že:

1. v Plíhalově lexikonu písňových textů bude převládat spisovná čeština nad nespisovnou,

2. s ohledem na lexikální zásobu autora budou výrazy s příznakem stylovým a expresivním ve folkových textech stabilní součástí lexikonu,
3. pevnou součástí Plíhalových textů budou metafory, různé druhy přirovnání a frazémů.

Struktura práce

V teoretické části představím osobnost Karla Plíhala a pokusím se stručně popsat jeho dosavadní tvorbu. Následovat bude charakteristika vybraného vzorku písní, a vymezení základních lingvistických termínů, se kterými budu pracovat.

Hlavní, analytickou část práce budou tvořit obsahové charakteristiky písní a zejména kvalitativní lexikální analýza 14 vybraných písňových textů.

2 OSOBNOST KARLA PLÍHALA

Při sestavování životopisu písničkáře jsem vycházela z autorových oficiálních stránek, z novinových článků, rozhovorů, oficiálních stránek olomouckého divadla *Tramtarie* a z několika publikací o českém folku a Portách¹. Dosud neexistuje publikace, kde by byl autorův životopis podrobně zpracován.

Karel Plíhal se narodil 23. srpna 1958 v Přerově do rodiny soustružníka a učitelky v mateřské školce. Rodina se v Plíhalových necelých pěti letech přestěhovala do Olomouce, kde Karel Plíhal působí dodnes. Jako chlapec údajně býval tichý, plašší, v kolektivu neoblíbený. Díky matčinu nadšení knihami a olomoucké knihovně se dříve než jeho vrstevníci začal zajímat o četbu, a to i o četbu klasických děl. Tato vášeň mu vydržela dodnes.

Karel Plíhal vystudoval Střední průmyslovou školu strojnickou v Olomouci. V té době se začíná zajímat o hudbu a hudební tvorbu. První autorské počiny realizoval ve své první z kapel - *Hučce*.

V letech 1978 až 1980 se ani Karlu Plíhalovi nevyhnula branná povinnost. Svou vojenskou službu si odsloužil v Berouně. Díky kamarádům, kteří sloužili s ním, se Karel dostává k četbě poezie, která jeho další tvorbu ovlivňuje. Mj. se dostává i k Josefu Kainarovi,

¹ Porta je soutěžní hudební festival žánrově zaměřený zejména na folk a country.

jehož vybrané texty později zhudebnil ve svém albu *Nebe počká*. V době vojny Plíhal působí v kapele *Falešní hráči*, konkrétně hraje na tenorové banjo. S *Falešnými hráči* se také poprvé ukazuje světu na Portě.

Po vojně a po návratu do Olomouce je Karel Plíhal vidět a slyšet ve své třetí kapele s poetickým názvem *Plíharmonyje*. Už z názvu je patrné, kdo byl jedním ze zakládajících členů. Nebyl na to ale sám. Kapela vznikla díky spolupráci již zmíněného Karla Plíhala s Lubošem Schneiderem a Vojslavem Ketmanem.

S *Plíharmonyji* se Karel opět představuje na Portě. Tentokrát jsou oceněni v kategorii kapela. V roce 1982 *Plíharmonyje* zaniká.

Všechny tři kapely, v nichž Karel Plíhal působil, by se daly zařadit do undergroundového country stylu s prvky swingu. Karla Plíhala ale dnes vnímáme jako představitele českého folku. Ve všech kapelách se Plíhal pokládá spíše za muzikanta, texty bere jako povinnou součást tvorby.

V 80. letech působí Karel Plíhal krátce jako konstruktér a později pracuje jako topič v olomouckém divadle. Zřejmě právě tady poznává svou ženu Ivanu Plíhalovou, s níž žil v manželství dvacet let. S Ivanou Plíhalovou (divadelní herečka) mají dvě dnes už dospělé děti Markétu a Matěje.

Po rozpadu *Plíharmonyje* tvoří a vystupuje Karel Plíhal sám. Na *Portě* v roce 1983 získává v kategorii autor další ocenění. Je to za jeho dosud jednu z nejznámějších písní *Akordy*. Postupně si talentovaný muzikant z Moravy uvědomuje, že hudba bude to, čím se bude živit.

Sólové hraní „narušilo“ seznámení s Emilem Pospíšilem. Emil Pospíšil byl vynikající zpěvák a všestranný kytarista, navíc též působil v Olomouci. Ve dvojici Plíhal a Pospíšil byl Plíhal zejména textař a přicházel s hlavními melodiemi. Pospíšil si s Plíhalovými texty vyhrával po svém a tak vznikala díla, která Pospíšil svým hudebním citem a kytarovými zkušenostmi dokázal podpořit. Dařilo se mu zdůrazňovat atmosféru a náladu Plíhalových písní a to bez přehnaného hudebního předvádění. Oba (Plíhal i Pospíšil) si, jak se říká, padli do noty a stali se z nich dobří přátelé. Když Karel Plíhal natáčel svou LP desku s prostým názvem *Karel Plíhal ... Emil Pospíšil...*, přizval Emila Pospíšila k nahrávání. Po natáčení LP desky spolu s Pospíšilem koncertovali, později si společně přivydělávali v reklamním

průmyslu. Vzájemná spolupráce (i když v menší míře) probíhala až do roku 1994, kdy Emil Pospíšil vážně onemocněl a zemřel. Karel Plíhal na Emila Pospíšila vzpomíná jako na jednoho ze svých nejbližších přátel.

Po revoluci Karel Plíhal omezuje koncertování.

Tenkrát mě hraní přestalo bavit. Hrál jsem pořád totéž, připadal jsem si neupřímně, jako kolovrátek. Proto jsem v roce 1988 přestal vystupovat a šel topit do kotelny na filozofické fakultě v Olomouci. Byl jsem šťastný, když mě tam pochválili třeba za dobře uklizený dvůr.²

V té době dělá, jak už bylo zmíněno, v reklamním průmyslu (hlavně pro rádia) a pořizuje si vlastní nahrávací studio.

Zase jsem přemýšlel, co dělat, abych si zasloužil dělat to, co chci. Uvědomil jsem si, že ve svém věku už nemohu žvatlat a zpívat o tom, jak se vodím se sedmnáctiletou dívkou po pláži. To bych si před mladými připadal jako úchyl. Tak jsem si řekl, že hraní i skládání písní na čas úplně nechám. Pořídil jsem si nahrávací studio, pronajímal ho, dělal muziku pro divadlo, reklamní slogany, produkoval cizí desky. Stal se ze mě maloměstský drobný podnikatel.³

Jako hudební režisér spolupracuje Plíhal např. s Jaromírem Nohavicou, bratry Ebeny, Petrem Freundem nebo kapelou *Mňága a Žďorp*. Konec nahrávacího studia přichází s povodněmi roku 1997. Plíhal si pořizuje nové, ale mnohem skromnější a hlavně pro své vlastní potřeby.

Od konce 80. let a v 90. letech vystupuje Karel Plíhal společně s Jarkem Nohavicou, později spolupracuje s Petrem Freundem.

Kromě vlastních textů je moravský písničkář fascinován poezií a během svého hudebního působení na české folkové scéně zhudebňoval vybranou tvorbu předních českých básníků, jako např. Nezvalovy *Písně*, celou řadu Kainarových básní (album *Nebe počká*), Seifertovy *Vánoční písně*, nebo Žáčkovu báseň *Negalantní kuplet o posledním zvonění*. Podle vlastních slov to ale dělal jen pro radost.

² LECHSTINA, Jiří. *Karel Plíhal: Bledá závist je dobrý motor pro tvorbu*. Praha: Hospodářské noviny. 24. 9. 2004, str. 14, ISSN 1213-7693

³ Tamtéž jako pozn. 2

*Zhudebňovat poezii je těžký. (...) Proto jsem dělal Kainarovky rád, protože to nejsou básně, jsou to opravdu texty nebo celé písničky. Takže už to dělat určitě nebudu. Básně se mají číst.*⁴

Začátek 21. století je mezníkem nejen nového tisíciletí, ale i nejspíš definitivnímu sólovému vystupování Karla Plíhala. Co se týče nástrojového obsazení, na svých koncertech se Plíhal doprovází akustickou kytarou, ovládá ale i banjo, mandolínu a klávesové nástroje.

Rok d'ábla je film Petra Zelenky, na kterém se roku 2002 podílel i Plíhal. Film předkládá Karla jako záhadného introverta zahaleného tajemnem. Poprvé se tu objevuje nejen jako písničkář a kytarista, ale také jako herec.

*Tohle byla daleko větší stylizace, než jak působím na koncertě. Davy lidí kolem sebe samozřejmě nemusím, ale v okruhu přátel nebo milých lidí, které potkám, je mi dobře. Ten film je asi dobrý, ale sebe v něm nevidím.*⁵

V roce 2006 vydává Plíhal sbírku vlastních básní, veršů a popěveků *Jako cool v plotě* s ilustracemi Miroslava Bartáka.

Za svůj život získává Karel Plíhal několik ocenění. Byla to ocenění nejen na hudebním festivalu Porta, ale i např. v hudební soutěži *Tip Melodie* (1983) anebo v olomouckém *Zlatém tvarůžku* (1984). Za své album *Vzduchoprázdňiny* byl v roce 2013 oceněn cenou *Anděl* v kategorii folk&country.

Hudební publicista a kritik Jiří Černý o Plíhalovi řekl: „*Karel Plíhal je písničkářský talent, který se rodí jednou za desetiletí, a který má všechno. Je výborný textař, melodik, kytarista a velmi zvláštní zpěvák. Jako textař se inspiroval u Kainara a Jiřího Suchého, jako muzikant u kdekoho, počínaje Beatles a Pink Floyd, přes Mika Oldfielda, až po tak neznámého zpěváka, jako je Tom Texton.*“⁶

⁴ *Host do domu* [rozhlasový pořad]. ČRo 2 – Praha, 31. 1. 2007 11:05

⁵ *Střední Čechy? To je Beroun.* In: karelplichal.cz. [online]. 9. 3. 2006. [8. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.karelplichal.cz/nastenka.php?id=8>

⁶ ČERNÝ, Jiří. In VONDRÁK, Jiří. *Legendsy folku & country: jediný téměř úplný příběh folku, trampské a country písňe u nás.* 1.vyd. Praha: Jota, 2004, str. 265, ISBN 80-7217-300-6

Obdivuhodný je talent a úspěch Karla Plíhala, vezmeme-li v úvahu, že nemá žádné hudební vzdělání.

Jako člověk vystupuje Karel Plíhal velmi pokorně. Své soukromí si hlídá, nevystavuje se žádné velké propagaci (oficiální stránky jsou ve srovnání s jinými písničkáři jeho oblíbenosti velmi stručné, koncerty si udržuje jako komornější záležitost...), když nechce, není o něm vůbec slyšet. Snad i proto si získal tisíce posluchačů a obdivovatelů. Mě zaujal také tím, že si nikdy nepořídil auto. Nechává se vozit anebo jezdí vlakem. Ve vlaku se mu údajně dobře přemýšlí.

Karel Plíhal je velice vzdělaný, zvědavý nemluva. Říct o něm, že je introvert, to je málo.⁷

Vydaná alba:

- *Karel Plíhal* (1985)
- *Imaginární hospoda* (1986)
- *Karel Plíhal...Emil Pospíšil...* (1989)
- *Karel Plíhal 1985-89* (1992)
- *Takhle nějak to bylo...* (1992)
- *Králíci, ptáci a hvězdy* (1996)
- *Kluziště* (2000)
- *Nebe počká* (2004)
- *Vzduchoprázdňiny* (2012)
- *Skříň s beduíny* (2015)

3 CHARAKTERISTICKÉ RYSY TVORBY KARLA PLÍHALA

Vycházíme-li z obecného náhledu na Plíhalovu tvorbu od jeho vlastních prvotín po současnost, lze vysledovat několik typických znaků pro jeho tvorbu. Prvním z nich je apolitičnost. Pokud už někdy má sklony k politickým nebo dobovým narážkám, je to ve velmi nenápadných náznacích a vlastně si nikdy nemůžeme být jisti, zda nejsou

⁷ČERNÝ, Jiří. In: KOČANDRLOVÁ Marcela, PEŠOUT, Martin. *KAREL PLÍHAL - Skříň s beduíny (Best Of)*. In: Youtube [online]. 25. 11. 2015 [Cit. 14. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=KApvlNp9YMw>

náznaky jen naším výplodem fantazie. Valná většina z mála „narážkových písniček“ vznikala v 80. letech. Jako příklad mohu uvést např. píseň *Vánoční*. Sám Plíhal k nim ale dodává: *Na rozdíl od jiných písničkářů jsem nikdy neuměl reagovat na dobu. Nějaké podobné písničky jsem napsal, ale to byly spíš jakési kuplety s narážkami na režim. Když jsem je zpíval, připadal jsem si neupřímně, jako nějaký agitátor.*⁸

Dalším typickým prvkem Plíhalovy tvorby je poetičnost. Snad všechny texty písni by se bez neznalosti hudebního doprovodu daly příjemně číst jako poezie. Plíhal sám má k poezii blízko a je jedním ze zdrojů jeho inspirace. O tom svědčí např. jeho album *Nebe počká*, které je poskládané z autorského zhudebnění veršů Josefa Kainara. Na tomto albu Plíhal pracoval několik let. Nebylo to ani tak z důvodu samotné hudební tvorby, jako spíš z toho důvodu, že se důsledně snažil jít v Kainarových stopách, pátral v archivech a navštěvoval pamětníky. Oproti Kainarovu původnímu hudebnímu zpracování je Plíhalova hudební verze jemnější, pouze za doprovodu kytary.

Ke svému zhudebnění veršů (nejen Kainarových) se Plíhal vyjadřuje: *Nejspíš se snažím vysedět ty tóny, aby jakoby tu báseň oblíkly. Nebo spíš ji kopírovaly, než abych deklamoval za doprovodu nějakých akordů furt dokola.*⁹

V Plíhalově básnické tvorbě můžeme nalézt i několik autobiografických děl. Jsou to např. *Olomouc* (město, kde strávil většinu svého života) nebo *Sedí topič u piána* (báseň zjevně odkazuje v jeho práci topiče v olomouckém divadle).

Nelze si nepovšimnout, že Plíhal je osobitý zejména svými slovními hříčkami. Jazyk je prostředek, který Plíhalovi neslouží pouze k vyjádření slov, je to stavební kámen jeho tvorby. Hru s jazykem uplatňuje i ve svých drobných popěvcích, básničkách nebo průpovídkách, kterými prokládá své koncerty.

Skládat básničky je pro mě hra, takové cvičení, můžu vám tady toho vymyslet, kolik chcete. Je to jako když fotograf fotí nazdařbůh ledacos a pak si z toho v klidu vybere jednu

⁸ *Tajemná hmota Plíhal*. In: *kareplihal.cz*. [online]. 8. 9. 2012. [8. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.kareplihal.cz/nastenka.php?id=31>

⁹ VONDRÁK, Jiří. *Legends of folk & country: jediný téměř úplný příběh folku, trampské a country písňe u nás*. Praha: Jota, 2004, str. 486. ISBN: 80-7217-300-6

*fotku, tak si vyberu jen to, co ve mně něco evokuje, co není prvoplánové nebo jen nějaký blábol s absolutním rýmem.*¹⁰

Kdybychom měli Karla Plíhala srovnat s některým jiným českým písničkářem, je na místě zmínit jméno Suchý a Šlitr. Ať už témata, motivy nebo radostný pohled na svět a osobitý humor jsou zřetelné spojnice mezi Plíhalem a Semaforem.

Ze zahraničních autorů bych dle osobního názoru tvorbu Karla Plíhala připodobnila k Terryemu Pratchetovi. Oba si libují v komičnu, zejména vtipu, ale s laskavým a kreativním přístupem.

Většina tvorby Karla Plíhala je čistě autorská. Ne všechny písně však Karel Plíhal tvořil sám (nezapočítávám sem tvorbu v jeho třech kapelách). Spoluautorství přiznává např. u písně *Ráda se miluje* Vítězslavu Hákoví, u písně *Podzimní* Jaromíru Nohavicovi, a na písni *Levitační* se spolupodílel Marek Eben.

V současné době pracuje moravský písničkář na dalším albu.

4 CHARAKTERISTIKA VZORKU PÍŠŇOVÝCH TEXTŮ

Pro zpracování této bakalářské práce jsem vybrala reprezentativní vzorek písní. Vycházela jsem z předpokladu, že vybrané písňové texty mají vycházet z dílny Karla Plíhala po hudební i textové stránce (tím jsem z výběru vyloučila *Nebe počká*) a současně by měly být ukázkou Plíhalovy tvorby napříč časem – vybírala jsem tedy z různých alb.

Jsem si vědoma toho, že výběr písní je dán do jisté míry subjektivními sympatiemi k některým albům i písním.

Konečný vzorek obsahuje čtrnáct písní napříč tématy i alby. Jsou to:

- *Akordy* – bezejmenné album z roku 1985
- *Kluziště* – *Kluziště* z roku 2000

¹⁰ *Plíhal: Deska je zakrývací manévr.* In: *kareplihal.cz*. [online]. 18. 12. 2006. [8. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.kareplihal.cz/nastenka.php?id=17>

- *Levitační – Kluziště* z roku 2000
- *Nultá hodina – Kluziště* z roku 2000
- *O mracích a tak – Vzduchoprázdňiny* z roku 2012
- *O písničce - Karel Plíhal... Emil Pospíšil* z roku 1989
- *Padaly hvězdy - Karel Plíhal... Emil Pospíšil...* z roku 1989
- *Plavala voska v kofole - Králíci, ptáci a hvězdy* z roku 1996
- *Prší - Karel Plíhal 1985 – 1989* z roku 1992
- *Tři andělé - Králíci, ptáci a hvězdy* z roku 1996
- *V antikvariátu – Vzduchoprázdňiny* z roku 2012
- *Ve skříni – Kluziště* z roku 2000
- *Vločka - Karel Plíhal 1985 – 1989* z roku 1992
- *Vstávej holka - Karel Plíhal 1985 – 1989* souborné album z roku 1992
- *Vzpomínky - bezejmenné album* z roku 1985

5 ZÁKLADNÍ LINGVISTICKÉ TERMÍNY POUŽITÉ V PRÁCI

Pro lepší orientaci ve své práci uvedu v následující kapitole přehled termínů, se kterými budu pracovat v praktické části práce.

5.1 Stratifikace národního jazyka

5.1.1 Národní jazyk

Národní jazyk lze definovat jako *souhrn jazykových útvarů, kterých užívají při přirozeném vzájemném dorozumívání příslušníci jednoho národa. (...) Přitom jsou si jeho jednotlivé útvary strukturně blízké, navzájem na sebe působí a podléhají společným vývojovým tendencím.*¹¹

Národní jazyk, u nás český jazyk, můžeme pomyslně rozdělit na strukturní útvary a nestrukturní útvary.

Za nejprestižnější strukturní útvar považujeme spisovný jazyk, který má celonárodní a funkční platnost. *Je jazykem oficiálního sdělování, schopným vyjádřit i nejsložitější odborné a vědecké pojmy a jejich vztahy*¹². Norma spisovného jazyka (v rovině tvaroslovné, lexikální, syntaktické, výslovnostní a grafické) je kodifikována ve slovnících, mluvnicích a jazykových příručkách. Mluvenou formu spisovné češtiny nazýváme hovorová čeština. Její funkce neztrácí nic na reprezentativní a kultivované podobě, nicméně je zde patrná větší tolerantnost k nespisovným prvkům.

5.1.2 Strukturní útvary

Strukturní útvary našeho národního jazyka jsou kromě spisovného jazyka teritoriální dialekty (územně vymezená strukturní varieta národního jazyka, primárně mluvená, její hlavní funkcí je být nástrojem pro běžnou každodenní mluvu) a interdialekty (nadmáreční jazykové útvary včetně obecné češtiny).

¹¹ DAVIDOVÁ, D. *Kapitoly z dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1992. str. 41. ISBN 80-7042-384-6

¹² DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, str. 162. ISBN: 80-200-0617-6

Obecná čeština vznikla na základě středočeského nářečí a je nejužívanějším interdialektem na českém území. Definice termínů obecná čeština dnes existuje mnoho a diskuze o ní se vedou už léta. Obecná čeština patří mezi interdialekty Čech, není spisovná, je běžně využívaná a to zejména v mluvených projevech. Funkce obecné češtiny není reprezentativní, její hranice se spisovnou češtinou nejsou ale pevně dané. Pokud se obecně český jazykový výrazový prostředek dostane do celonárodní platné jazykové normy, stane se z něj výrazový prostředek spisovný.

Obecná čeština se objevuje také v uměleckých textech. Ve starší literatuře zobrazovala obecná čeština příslušnost k jistému regionu nebo prostředí. Od 60. let 20. Století se objevuje v překladech a v dialozích jako nepříznaková živá řeč. Postupným stíráním hranic řeči postav a autora proniká obecná čeština v próze i do autorské řeči.

Obecná čeština se objevuje také v dramatu, v poezii se objeví zřídka, velmi často ji však najdeme v písňových textech, hlavně folkových¹³.

V textech vyvolává obecná čeština dojem spontánnosti a nepřipravenosti projevu. Toho si byli vědomi umělci z minulosti (Jan Werich, Jaroslav Hašek, Jiří Suchý...) i současnosti (Karel Plíhal, Petr Šabach...) a obecnou češtinu využili jako prostředek přiblížení se posluchači/divákovi/čtenáři.

5.1.3 Nestrukturní útvary

Mezi nestrukturní útvary národního jazyka řadíme sociolekt, slang, argot, profesní mluvu, žargon a hantýrku. Tyto nestrukturní útvary označujeme také jako poloútvary, protože nemají všechny znaky identifikující jazyk, postrádají totiž vlastní gramatiku¹⁴.

Podle Jaroslava Hubáčka jsou sociolekty poloútvary, jež jsou prezentovány pouze specifickými vrstvami slovní zásoby národního jazyka a realizují se na mluvnické bázi některého strukturního útvaru národního jazyka, nejčastěji obecné češtiny. Současně Hubáček tvrdí, že sociolekt je nadřazený pojem pro profesní mluvu, slang a argot.

Pro profesní mluvu je typická část slovní zásoby tvořená profesionalismy, čerpá z obecné češtiny. Vzhledem k různým místům působení a k jiným pracovním skupinám, není profesní mluva jednotná.

¹³ KRČMOVÁ, Marie. *Obecná čeština*. In: ALTMANN, Gabriel et al. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník*. [online]. [24. 5. 2017]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

¹⁴ ČECHOVÁ, Marie. KRČMOVÁ, Marie. MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008., str. 66. ISBN: 978-80-7106-961-4.

Podle Nového encyklopedického slovníku je slang mluva typická pro určitou zájmovou skupinu nebo skupiny, obvykle je zaštiťujícím zájmem profese nebo zaměstnání. Používání slangu by se také dalo označit za zřejmé vymezení ke své zájmové skupině. Slang obvykle vychází z jednoho slova nebo slovního spojení a tvoří jeho nespisovné obměny.

Argot je chápán jako specifická lexikální vrstva příznačná pro neoficiální ústní komunikaci sociálních skupin v oblasti činnosti společensky nežádoucí až škodlivé.¹⁵

¹⁵ HUBÁČEK, Jaroslav. KRČMOVÁ, Marie. *Sociolekt*. In: ALTMANN, Gabriel et al. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník*. [online]. [24. 5. 2017]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

5.2 Vrstvy ve slovní zásobě

Existují různé možnosti klasifikace slovní zásoby. Ve své práci vycházím z rozdělení podle Přemysla Hausera. Protože je komplexní dělení obsáhlé, budou v následující části podrobněji zmíněny pouze termíny významné pro mou práci.

Podle Přemysla Hausera většinu slov spisovného jazyka tvoří slova s pojmenovávací funkcí bez zvláštních příznaků. Taková slova jsou označována jako slova neutrální. Vedle neutrálních slov existují spisovná slova s pojmenovávací funkcí a příznaky slohovými nebo citovými. Dalšími příznaky mohou být také původ slova, příslušnost slova k jiným útvarům národního jazyka nebo dobové hledisko.

Ve slovní zásobě se vytvářejí vrstvy charakteristické:

1. *příslušností k jiným útvarům národního jazyka (nářečí, slova obecná, slang, argot)*
2. *původem (cizí a přejatá slova)*
3. *časovou platností (archaismy, historismy, neologismy)*
4. *frekvencí užití*
5. *stylovými příznaky (slova knižní, hovorová, poetismy, termíny)*
6. *expresivitou (kladnou či zápornou)¹⁶*

5.2.1 Původ slov

Česká slovní zásoba obsahuje slova domácí, ale i slova přejatá a slova cizí. Ze základních termínů sem náleží slova domácí, slova přejatá a internacionalismy.

Slova domácího původu – *obecně se domácím míní takový lexém, který existoval v jazyce od jeho samého počátku jako pokračování svého předchůdce, anebo v jazyce vznikl později.¹⁷*

Slova původem cizí slova rozlišuje František Čermák formy a významu. *Cizí lexém podle formy je původem z konkrétního jazyka nebo jazyků, příp. míšením internacionalismů a lexémů lokálního původu¹⁸. Z hlediska významového jde o kalky¹⁹.*

Internationalismy – lexémy fungující ve více jazycích. Ke vzniku internacionalismů docházelo a dochází zejména díky vědeckému světu, většina internacionalizovaných slov tedy

¹⁶ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 2. vyd., Praha: SPN, 1986, str. 19.

¹⁷ ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 204. ISBN: 978-80-7422-020-3

¹⁸ Tamtéž, str. 208

¹⁹ Doslovné překlady z cizích jazyků

vychází z latiny a řečtiny. Poslední tendence, kterou můžeme sledovat, jsou internacionalismy vycházející z angličtiny.

5.2.2 Stylové příznaky

Knížní slova - slova patřící do vrstvy spisovné češtiny (nejedná-li se o expresivně zbarvená slova). Jsou to slova nebo slovní spojení blízká charakterem k poetičnosti. Knížní slova napomáhají k aktualizaci textu. Jedná o slova používaná téměř výhradně v literatuře, mohou proto na čtenáře / posluchače působit nezvykle.

Odborná slova/termíny – výrazy, které jsou odbornou pojmenovací jednotkou s přesným významem. (SSČ)

Hovorové výrazy – souvisí se spisovností. Hovorový výraz hodnotíme jako příznakový, je-li chápán jako prvek spisovné češtiny v mluveném projevu.

5.2.3 Expresivní slova

Jsou nositeli emocionálního a volního příznaku. Mezi expresivní slova patří deminutiva, augmentativa, eufemismy, dysfemismy, meliorativa, pejorativa.

Deminutiva – slova záměrně zdrobnělá, obvykle jsou spojena s pozitivním náhledem na skutečnost. Protipólem deminutiv jsou augmentativa.

Pejorativa – slova hanlivá, zhrubělá až vulgární. Kontextově se využívají v momentech, při nichž je přítomna emocionálnost. Opakem pejorativ jsou meliorativa.

Eufemismy – slova vyjadřující zastoupení bezpříznakového slova jemnějším výrazem. Využívá se jich v momentech, při nichž je přítomna emocionálnost. Jsou protipólem dysfemismů.

5.3 Frazologismy

Frazém, idiom je tedy svou anomálností taková jedinečná a ustálená kombinace minimálně dvou prvků, z nichž některý/žádný nefunguje stejným způsobem (tj. s obdobnou funkcí) v jiném/jiných kombinacích, popř. se vyskytuje pouze v kombinaci jediné/několika málo.

*Obecněji lze povahu frazému postihnout tak, že je to ustálená kombinace dvou či více prvků, z nichž aspoň jeden je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu.*²⁰

Podle Františka Čermáka a Slovníku české frazeologie a idiomatiky se frazémy dělí na přirovnání, výrazy neslovesné, výrazy slovesné a výrazy větné.

Přirovnání

Základem je vyjádření vztahu založeném na iterativnosti sémantiky a podobnosti. Podle Josefa Bečky jsou přirovnání:

- a) názorná – hlavní funkcí je názornost,
- b) intenzifikační – hlavní funkcí je také názornost, ale oproti názorným přirovnáním je spíše více symbolická než skutečná, a má tendenci se ustalovat,
- c) výrazově expresivní – mají estetickou účinnost, obvykle v uměleckých textech.

5.4 Figury

Figura je jazykový výrazový prostředek v uměleckém textu. Slouží k aktualizaci. Následující rozdělení vychází z pojetí Josefa Hrabáka²¹.

5.4.1 Figury řečnické:

Řečnická otázka – je taková otázka, kterou autor pokládá čtenářům, obecnstvu, bez očekávání odpovědi. Odpověď je obvykle předem dána. Řečnická otázka tedy není položena se záměrem něco zjistit, ale něco oznámit. V mluvených projevech řečnické otázky napomáhají k udržení pozornosti posluchačů.

5.4.2 Figury vzniklé hromaděním

- a) Hromadění hlásek

Onomatopoeia, též zvukomalba. Jde o napodobení zvuků reálného světa a jejich dosazením do kontextu vzniká pro posluchače sugestivnější zážitek.

²⁰ ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 225. ISBN: 978-80-7422-020-3

²¹ HRABÁK, Josef. *Poetika*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 175-190. ISBN: 22-027-77.

b) Opakování týchž slov

Epizeuxis – slovo nebo slovní spojení se opakuje v jednom verši v těsné blízkosti za sebou.

Anafora – slovo nebo slovní spojení na počátku veršů jdoucích za sebou.

Epifora – slovo nebo spojení slov, které se opakují na konci veršů. Např. v Erbenově Svatební košili:

Epanastrofa (palilogie) – opakování takovým způsobem, že slovo nebo slovní spojení, které končí na jednom verši, se opakuje v následujícím verši na začátku.

5.5 Tropy

Výklad tropů vychází z pojetí Josefa Hrabáka²².

5.5.1 Metafora

Sémanticky jde u metafory o přenos významu slova na jiné, tedy přenesení z něčeho na něco jiného, a to na základě principu podobnosti²³.

Zvláštním typem metafory je **personifikace** (neživým denotátům (ale i fauně či flóře) jsou propůjčovány lidské vlastnosti, a **synestézie** (spojení více smyslů nebo vjemů. Zvláštní typ metafory je také **katachréze** (výraz je použitý v nenáležitém, chybném významu), mezi níž řadíme i **oxymóron** (záměrné užití opaku).

*Účelem básnické metafory není označení nového předmětu, nýbrž jde o to, aby autor vyjádřil svůj vztah k metaforicky pojmenované věci nebo představě, jde tedy o druh hodnocení, a proto se dostávají do popředí konotované významy.*²⁴

Josef Václav Bečka rozděluje metafory na několik typů:

metafora lidová a slangová – vzniká zejména ve snaze o citovou expresi, často jde o nadávky

²² HRABÁK, Josef. *Poetika*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. ISBN: 22-027-77

²³ ČERMÁK, František, *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 76. ISBN: 978-80-7422-020-3

²⁴ HRABÁK, Josef. ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. a pedagog. fakult.* Praha: SPN, 1987, str. 85., ISBN: 18-910-67

metafory básnické – ve zkratce vystihují prolnutí dvou představ. Básnické metafory se dále dělí:

metafora substance – jedna substance je postavena do vztahu podobnost k druhé

metafora činnosti – metafora vychází z přísudkového slovesa

metafora vlastnosti – metafora vychází z adjektiva

metafora akcencí vlastnosti nebo děje – metafora má jedinou - adverbialní - formu

metafory umělecké prózy – nevytvářejí výraz, jen ho provázejí, jsou prostší než básnické metafory

metafory publicistické – jejich hlavním úkolem je odlehčit sloh, učinit ho výraznějším, názornějším a tím i přístupnějším a zajímavějším.

5.5.2 Metonymie

Je slovní spojení vyjádřené v přeneseném významu z jedné skutečnosti na jinou na základě vnitřní podobnosti (souvisí s označovanou skutečností prostorově, časově nebo kauzálně)²⁵.

Zvláštním druhem metonymie je **synekdocha** (záměna části za celek - pars pro toto, celku za část - totum pro parte, **hyperbola** (nadsázka, přehánění skutečnosti, **litotes** (popírání opačného pojmu, často jde o dvojitý zápor, čímž je popírána negace) a **ironie** (úmyslné vyjádření protikladu).

5.6 Verš a rým

Verš a rým vychází z Josefa Hrabáka a jeho Poetiky.

²⁵ JELÍNEK, Milan. VEPŘEK, Jarmil. *Metonymie*. In: ALTMANN, Gabriel et al. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník*. [online]. [24.5.2017]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METONYMIE>

5.6.1 Verš

Verš si jako jednotku sdělení uvědomujeme jen na pozadí celku básně, jeho rytmická a melodická zvláštnost utváří metrum a metrický impulz, tedy veršovaný rytmus, jen v návaznosti na verše další²⁶.

Podle výkladu Evy Čechové převládá v českém verši tzv. sylabotónický verš, v němž verše mají pravidelný počet slabik a přízvuků. Podle uspořádání přízvuků ve slovech pak rozlišujeme tři hlavní metrické systémy – trochej, daktyl, jamb. Kromě sylabotónického verše existuje ještě verš časoměrný, sylabický a tónický. Zvláštním typem verše je tzv. volný verš.

5.6.2 Rým

Český sylabotónický verš je převážně rýmovaný. Definujeme jej jako zvukovou shodu konců slov na konci rytmické řady nebo syntaktického celku.

Co se členění týče, rozdělujeme rýmy podle Josefa Hrabáka ze dvou úhlů pohledu.

1. Podle shody hlásek nebo slov: úplný, neúplný a částečný
2. Podle střídání: sdružený (aabb), střídavý (abab), obkročný (abba), postupný (abc).

²⁶ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Slovník literárních pojmů aneb co se skrývá za slovy*, Plzeň: Fraus, 2006, str. 339. ISBN: 80-7238-620-4

PRAKTICKÁ ČÁST

6 OBSAHOVÁ CHARAKTERISTIKA PÍSNÍ

Obsahová charakteristika písní úzce souvisí s lexikonem. Nelze je od sebe striktně oddělit. V následujících podkapitolách se zaměřím na obsah textů v souvislosti s využitím lexikálních jazykových prostředků.

6.1 Akordy

Píseň je jednou z mnoha z Plíhalovy tvorby v tématu lásky, u této převládá vážnější atmosféra. Nejvýraznějším poselstvím písně je doporučení lidstvu, aby sobě naslouchalo. Nevtıravé, ale zřetelné podobenství akordu a jeho harmonických doplnění jakožto lidského charakteru (= akord) a hledání ideálního protějšku (harmonické akordy k výchozímu akordu, příp. osoba s absolutním sluchem pro daný akord), je poetickým vyjádřením složitostí nejen lásky, ale i existence ve společnosti. Píseň je plná aluzí, které se mohou zdát těžko uchopitelné, abstraktní, ale vyjadřují konkrétní věc, dojem. Např. balón naplněný horkým vzduchem na konci první sloky by se mohl jevit jako zdánlivě nelogicky přidaný verš. Zamyslíme-li se ale, zjistíme, že za pomoci řetězu asociací (balón létá, je-li naplněn horkým vzduchem. Létání → láska dává křídla → pocit lehkosti, zamilovanosti) jde o konkrétní vyjádření. Samozřejmě lze tento verš za pomoci vlastních asociací chápat i jinak, ale vzhledem k náladě a kontextu (vč. následující sloky) nelze dojít k příliš odlišnému závěru. Asi nejsymboličtější částí písně je přechod nálad z A-maj²⁷ do A-moll. Přechod vychází z domněnky, že mollové akordy zní „smutně“. Právě s touto myšlenkou si hraje i Plíhal. Ze zamilované euforické nálady akordu A-maj se díky „smutnému“ akordu A-moll dostáváme do odlišné nálady. Následující verš třetí sloky serióznější náladu upevňuje. Téma lásky ale zůstává nezměněno, pouze je na něj nahlíženo z jiné perspektivy. Grafické ztvárnění třetí sloky by připomínalo sinusoidu. Z povznesené nálady A-maje klesáme v A-mollu dolů na zem, podobně klesá i nadšení a okouzlení, ale za pomoci A-duru (durové akordy tvoří opak akordů mollových, tj. zní „vesele“) se vracíme do nálady předchozí. Čtvrtá sloka znovu uzavírá kruh, protože se vracíme k výchozímu akordu A-maj. V poslední sloce, té nejvýpravnější, je vyjádřena nejnosnější myšlenka a to poměrně přímo, pochopitelně, jasně.

²⁷ Typ akordu. Stejně jako A-moll, A-dur a C-maj.

Píseň je z prvního bezejmenného alba z roku 1985. V roce 1982 byl Karel Plíhal za tuto píseň oceněn v kategorii autor na hudebním festivalu Porta.

6.2 Kluziště

Píseň *Kluziště* patří mezi nejhranější Plíhalovy písně, se kterými je možné se často setkat i u táboráků. Píseň je plná obrazů a odkazů, nicméně jsou natolik zašifrované, že tvoří tajemství bez možnosti obecně platné interpretace. Zavádějící je už název písně – *Kluziště*. Z jakého důvodu autor zvolil právě tento název, který se neshoduje s obsahem a pokud ano, tak velmi nejasně, ví asi jen on sám. Zajímavým úkazem je také hojnost názvů nástrojů – kleště, kovadlina, kladivo. Jde o nástroje, které jsou pro kováře typické, ale právě zřejmost této skutečnosti navádí posluchače k myšlence, zda nejsou nástroje a i samotný kovář metaforou. Toto tvrzení podporuje i familiární označení „strejček“ kovář. Pravděpodobně jde o personifikaci pocitu nebo touhy.

Refrén neprozradí o mnoho více. Co značí bílé vrány, není nikde objasněno. Bílá vrána jako frazém je obvykle chápána jako vzácnost, odlišnost. Nejblíže má k ustálenému slovnímu spojení „černá ovce“. Tato dvě spojení s přeneseným významem tvoří barevný kontrast, s tím rozdílem, že bílá vrána je chápána v kladnějším slova smyslu než černá ovce. Kromě bílé vrány je v první sloce frazém „chytit slinu“.

První dvě sloky se pocitově odehrávají v jiné realitě, ať už je to realita jakákoliv. Třetí sloka je odlišná, ze světa „tam“ je zde zřejmý návrat do „tady“ čili reality.

Píseň dává velký prostor pro možnosti vlastních interpretací. Častá interpretace je asociace ve snovém světě a následné probuzení, nebo jde o píseň s výrazným erotickým podtextem.

Celá píseň jde proti jakýmkoliv očekáváním. Je to píseň kontrastů. Ať už jde o svět „odlišné reality“ a „naší reality“, název a obsah, obloha/nebe vs. země pod nohama (nahore a dole), bílé vrány, kapky z oblohy vs. saze, mocný pokřik ve ztichlém večeru, ale např. i voda (kapka) a železo. Poprvé se píseň objevila v albu *Kluziště* z roku 2000.

6.3 Levitační

Můžeme jen hádat, proč zrovna tác a káva jsou objekty, které tvoří rámcovou kompozici písně. Ale jsou to právě ony, jež píseň uvádí, ačkoliv s věcným obsahem písně nemají příliš společného. Co posluchače nepřekvapí, je zvolení tématu. Od výchozí situace (tác a káva) se autor dostává skrze myšlenkový tok k tématu lásky, konkrétně k partnerskému vztahu. Z první sloky je známo, že existuje někdo, zřejmě dívka, s kým se autor dostává do euforické nálady, která je zde vyjádřena jako stav beztlíže. Druhá sloka poodkrývá, ale nevysvětluje, složitost vztahu (vzácné chvíle smíru; těžká rozhodnutí nic neřeší). Ze třetí sloky vyplývá, že vztah autora a dívky je mnohokrát spravovaný (naše láska samý steh). Čtvrtá sloka je identická se slokou první a tvoří již zmíněnou rámcovou kompozici. Poslední, pátá sloka, rozvíjí sloku čtvrtou, poslední dva verše tvoří návrat do reality, k místu tácu s kávou, tedy se autor vrací do výchozího bodu písně.

Tato píseň vznikla ve spolupráci s Markem Ebenem a poprvé se objevuje na albu *Kluziště* z roku 2000.

6.4 Nultá hodina

Píseň *Nultá hodina* zaujme na první poslech vysokou mírou přítomnosti proprií s pohádkovou a příběhovou tematikou. To samo o sobě pomáhá k aktualizaci textu, autor ale zachází ještě dál a pracuje se zasazením fantaskních postav do běžné reality. Např. Štěstěna užívá uklidňující prášky (viz první sloka), Sněhurka jako žena v domácnosti pere trpaslíkům slipy a ve volnu luští křížovky (viz druhá sloka). Celá píseň je založena na výčtu postav a jejich činnostech, děj se nikam neposouvá, je tedy zřejmé, že autorův záměr byl zaujmout více nápadem než obsahem.

Nultá hodina se poprvé objevila na albu *Kluziště* z roku 2000.

6.5 O mracích a tak

O mracích a tak je, jak už sám název napovídá, o mracích, které slouží jako spojující prvek mezi přirovnáním k pohledu na svět a láskou. Lásku zastupuje v textu této písně odkaz na nejznámější představitele lásky – Shakespearovo Romea a Julii.

První a druhá sloka tvoří úvod, v němž jsou uvedeny mraky doslova na scénu. Zajímavá je druhá sloka, kde autor v několika slovech objasňuje, co mraky vlastně jsou, zejména

pro něj. Typický mrak má pro autora kyprý tvar anebo je naopak rozmázlý jako bílá čmouha. Autor také zmiňuje podstatu mraků, tedy vodu, kterou vnímá jako milodar vodstev.

Následuje refrén, jehož polovinu tvoří opakování jmen Romeo a Julie. Právě opakování je výrazným prvkem této písně.

Třetí sloka přibližuje pohyb mraků, podle autora plynoucí. Karel Plíhal uvažuje i pohyby jednotlivých mraků mezi sebou. V následující čtvrté sloce je shrnut život mraků, to, že každé ráno vznikají za pomoci vodní páry. „Jsme jen jeden, jsme jen jedna, jsme jen jedno vzdušné nic“ nabízí více možností interpretace. Nejpřesvědčivější je, že jde o promluvu samotných mraků, kdy jsme jen jeden je myšleno jako jeden mrak, jsme jen jedna (substance), jsme jen jedno je dosti zřejmé díky vysvětlení, které ihned následuje – vzdušné nic.

Pátá sloka je identická se slokou první. V šesté sloce opět promlouvají samotné mraky. Vysvětlují, že vítr je tím, kdo je drží pospolu. Ze zbytku sloky je patrné, že stejně jako mraky i lidé drží pospolu a jako mraky, jsou jedno, tudíž společně sdílí radosti i starosti.

Otázkou zůstává, zda dvojice, kterou v písni tušíme, ale nikde není jasně řečeno, o koho se jedná, je neznámý chlapec s dívkou anebo přímo Romeo a Julie.

Píseň s „plíhalovským -a tak-“ (kromě *O mracích a tak* existuje ještě *O blechách a tak*, *O maceškách a tak*) se poprvé objevila v roce 2012 na albu *Vzduchoprázdny*.

6.6 O písničce

Celá píseň je o personifikované písničce. Písničky jsou přiřazovány vlastnosti typické pro dítě, později pro člověka jako takového. V první sloce se dovídáme, za jakých okolností se písnička narodila, tj. byla napsána. První sloka zaujme právě okolnostmi typickými pro novorozeně - podobností povijanu a sešitu, hned vedle zas plenek a sacího papíru. Ve druhé sloce se objevuje otec písničky, autor. Doladuje na písničce poslední detaily, tedy upravuje text a vkládá ho do akordicky doprovázené melodie. Konec druhé sloky krátce zmiňuje první veřejné ukázky nově narozené písničky s náznakem očekávané kritiky. Ze třetí sloky se dovídáme, že písnička se stává oblíbenou u mladých i starých a přináší radost. Skrze čtvrtou sloku se posluchač dostává do ziskuchtivého světa, kdy lidé toužící po majetku chtějí písničku dostat do rádia, aby se stala součástí výdělečného procesu. Pátá sloka pokračuje v atmosféře předešlé sloky. Sloka je koncipována jako promluva či rada lidí toužících po písničce coby

finanční příležitosti. Tvrdí, že působí na lidské duše nežádoucím způsobem, a že je třeba proti tomu zasáhnout. Šestá sloka je pokračováním promluvy. Promlouvající si zastávají názor, že úpravy a změny na písničce jsou nutné. Uvědomují si, že otec písňe, autor, nebude pravděpodobně souhlasit, stejně jako písnička, ale nakonec, že oba svolí. V šesté sloce se dovídáme, že písničce bylo postupně odebráno a upraveno tolik věcí, že už nebyla sama sebou – odebrali jí její podstatu. I přes ztrátu identity se očekávalo, že bude dál šířit radost, stejně jako předtím. Písnička, které vzali zcela vše, přestala existovat. Poslední sloka uzavírá příběh. Autor, básník, který složil teď už ztracenou písničku, je nešťastný, své nápady vkládá do pro něj podřadné tvorby. Přestože je nešťastný a nespokojený, jeho tvorba mu vydělává peníze. Závěr, který v písni není zmíněn, ale můžeme ho vytušit, je, že autor je úspěšným, až když se přizpůsobí požadavkům veřejnosti bez ohledu na vlastní spokojenost.

Poprvé zazněla tato píseň oficiálně v roce 1989 na albu *Karel Plíhal... Emil Pospíšil*.

6.7 Padaly hvězdy

Text písňe je z tvorby milostné. Proti *Akordům* je ale píseň méně tematicky závažná. Text písňe pojednává o mileneckém roztoužení, kdy to, co rozžehne vášně, je padající hvězda, resp. žár z ní. Ačkoliv je samozřejmě nosné podobenství nereálné, pracuje se s ním v textu písňe tak, jako by reálné bylo. Karel Plíhal tak propojuje svět reálný, niterní a vesmírný v jeden. Se všemi třemi v jednom pak pracuje jako s reálnou skutečností. V textu písňe je řetězec událostí, které vysvětlují poslední sloku a poslední refrén, jež jsou nejuvýpravnější a vyzrazují pointu.

První refrén nás uvádí do situace, tj. hvězda spadla do klína vypravěčovo dívce, od žhnoucí hvězdy vzplála sukně a od ní chytlo okolí. První sloka je logickou reakcí na předešlý úvod. Vypravěč na žádost pomáhá své hořící dívce do vody. Ve druhé sloce se setkáváme se zvratem, kdy se propojují dosavadní příběhová linie a poetika přirovnání. Horkost od sukně (sukně zde může, ale nemusí, zastupovat vyjádření ženského klína) milou rozpaluje a zde už se nemluví o žáru jako zdroji horka, ale o žáru ve smyslu erotickém. Vypravěč zde nepřímou naznačuje nevyhnutelnost pohlavního aktu na základě chťiče a roztoužení vycházejícího z dívky. V prvním verši třetí sloky autor užívá záměrného užití opaku „pod hlavou nebe a nad hlavou země“, pravděpodobně pro zvýraznění euforie,

kteřá se třetí slokou vysvětluje. Poslední refrén je o návratu do reality a poslední verš uzavírá pomyslný kruh, protože se s ním vracíme opět ke hvězdě, tj. začátku.

Padaly hvězdy se poprvé objevila v albu *Karel Plíhal... Emil Pospíšil...*, které vyšlo v roce 1989.

6.8 Plavala vosa v kofole

Na první poslech si posluchač pravděpodobně neuvědomí, o čem píseň pojednává. Vlivem výrazného opakovaně se vracejícího motivu vosy plavoucí v kofole dochází k přebití ostatního. Autor posluchače v podstatě přehltní tímto motivem. Zmíněné přehlčení je ale zcela záměrné. Z tohoto tvrzení lze vyvodit, že v této písni převažuje forma nad obsahem.

Poprvé se píseň objevila v albu *Kráľci, ptáci a hvězdy*, které vyšlo v roce 1996.

6.9 Prší

Prší je píseň o přirovnání lásky a deště. V prvním refrénu je nastíněna situace – prší, hraje hudba a za této poklidné, pravděpodobně letní, atmosféry autor přirovnává lásku k dešti. Přirovnání rozvíjí v dalších slokách a to za pomoci obrazu souseda, který v dešti zalévá sad a věší prádlo, tj. vykonává nelogické činnosti. Zajímavé je, že popisem sousedových aktivit se píseň oprošťuje od přirovnání a působí téměř výpravným dojmem. Tím je píseň odlišná od ostatních analyzovaných písni. Ačkoliv se i zde jedná o téma lásky, je zaobalené v popisu sousedových činností natolik, že nebyť láska explicitně řečena, posluchač by ji ani nemusel tušit.

Prší byla poprvé nahrána na album *Karel Plíhal 1985 – 1989* z roku 1992. Karel Plíhal na ní spolupracoval s Emilem Pospíšilem.

6.10 Tři andělé

Tři andělé je píseň, již lze považovat za sebereflexi autora. Z úvodního obrazu, kdy autorova žena sedí pod vrbou, se dostáváme skrze asociaci: vrba → smuteční vrba

→hřbitovní anděl → anděl coby mystická entita, k tomu, že andělem je i autorova žena. Zda je příměr k andělovi vyjádření hlubokého vztahu a pokory k ženě, nebo zda autor zamýšlel naznačit andělem ženinu znalost jeho samého, dokáže objasnit jen sám Plíhal. Andělé jsou podnětem k zamyšlení autora nad sebou samým. Přiznává, že sleduje anděly z povzdálí a nechce narušovat jejich meditativní chvíli, současně si uvědomuje, že k nim nepatří. Během stmívání si autor uvědomuje své nedostatky i hříchy. Andělům dává moc ochranitelů.

Králíci, ptáci a hvězdy z roku 1996 byly prvním albem, na kterém je píseň nahrána.

6.11 V antikvariátu

V *antikvariátu* se stejně jako ve většině písní pracuje hlavně s atmosférou, náladou a přirovnáním. Obsah písně je jednoduchý, nevyvíjí se vpřed. Buď objasňuje minulost, nebo se jedná o myšlenky, domněnky. Oblíbené Plíhalovo téma lásky je zřejmé i zde. Nejde však o romantickou partnerskou lásku, v tomto textu jde spíše o svádění. Za pomoci popisu dívky, resp. její ruky, skrze připodobnění odbornými hudebními termíny (ruka s pěti prsty se rovná notové osnově, jež má pět linek, prsteny na prstech jsou noty) autor v první sloce uvádí posluchače do patřičné nálady. Obsah druhé sloky objasňuje, kde autor dívku potkal (v antikvariátu). Ačkoliv je toto jediná zmínka o antikvariátu, je pro Plíhala pravděpodobně důležitá, protože od něj vyvodil název písně. Třetí sloku tvoří pointa v posledním verši – dívka z antikvariátu, ozdobena zlatými prsteny, je autorem svedena. Čtvrtá sloka je opět spjata s hudebními termíny, a to metaforickým slova smyslu. Odkaz na Prahu není zcela zřejmý, podobně jako v písni *Vstávej holka* a připodobnění *kalný jako Metuje*. Pravděpodobně, ale ne výlučně, je antikvariát i dívka v hlavním městě. Poslední sloku vnímám jako proud myšlenek s doufáním, touhou a nejasným očekáváním ohledně dalších plánů s dívkou.

Jedná se o poměrně novou píseň, poprvé vyšla v albu *Vzduchoprázdňiny* v roce 2012.

6.12 Ve skříní

Písnička *Ve skříní* je zajímavá již originálním nápadem obydlit babiččinu skříň beduíny. S touto myšlenkou se setkáváme v první sloce, v níž též zjišťujeme, že obyvatelé skříně jsou obyčejní lidé se svými vlastními tužbami i zlozvyky. Autor nechává beduíny v písni promlouvat – v neznačené přímé řeči můžeme číst jejich křik o směnném obchodu (viz první sloka). V refrénu, který se opakuje po každé ze slok, se autor přiznává, že se cítí jako jeden z beduínů. Druhá sloka popisuje, co beduíni ve skříní dělají. Odkaz na Šrámkův Písek²⁸ je sémantickou hříčkou (beduíni žijí v poušti → písek / Písek). Dovětek, který je tvořen dvěma verši pomyslné třetí sloky, prozrazuje pointu – autor písně sedí ve skříní (nejspíš babiččině) a přemýšlí. Slovo oáza naznačuje, proč byli ve skříní právě beduíni. Přesto je zřejmé, že oáza je symbolem pro dívčí klín.

Píseň *Ve skříní* lze považovat za milostnou, a to zejména pro poslední dva verše. Přesto je v písni více než láska zřejmá snovost.

Zajímavost: V roce 2012 na koncertě na Malé scéně v Českých Budějovicích Karel Plíhal prozradil, že jeho dědeček měl pouště rád, a že byl pro tuto písni jednou z inspirací.

Oficiální premiéra této písně se uskutečnila na albu *Kluziště* z roku 2000.

6.13 Vločka

Píseň *Vločka* je strukturována podobně jako *O písničce*. Jde o drobný příběh pojednávající o sněhové vločce, který ústí autorovým apelem k lidem.

Z první sloky je známo, že sněhová vločka, přirovnávaná k hvězdě, odráží-li se od ní slunce, spadla na zem a leží nepovšimnuta uprostřed davu lidí. Zmíněný den, pravděpodobně vystavené kusy masa ve výloze masny v druhé sloce umocňují situaci náhledem z perspektivy vločky. Na konci sloky je zmíněná bota, která představuje pro vločku nebezpečí zániku. V následném refrénu je objasněno vločky poslání – dělat svět bílým (bílá jako archetyp nevinnosti) i za cenu vlastní smrti. Třetí sloka pojednává o „neviditelnosti“ vloček. Ačkoliv dlouho padala z nebe na zem s vidinou dělat svět krásnějším, na zemi je přehlížená. Čtvrtá

²⁸ Šrámkův Písek je celostátní přehlídka experimentálního divadla.

sloka rozvíjí tematicky třetí sloku, navíc je v ní zmíněn zánik vločky. V poslední sloce nabádá autor posluchače, aby si více všímali světa kolem sebe.

Refrén, který zazní dvakrát, tvoří mj. kontrast po obsahové stránce. Poprvé objasňuje, proč vločky létají na zemi – kontrast možné hrozby a vyššího poslání – podruhé jde o kontrast zániku a snahy o krásu a nevinnost světa.

Poprvé se píseň objevila v albu *Karel Plíhal 1985 – 1989* z roku 1992.

6.14 Vstávej holka

Píseň *Vstávej holka* se odehrává brzy k ránu v dívčině blíže neidentifikované garsonce. Opět se jedná o píseň milostnou. Jako i u jiných písní, můžeme i u této potvrdit, že Karel Plíhal často staví své písně na popisu atmosféry.

Tato píseň je specifická v neposunujícím se ději. To, co píseň žene vpřed, to, co vnímáme jako pohyb, lze chápat jako autorovy představy. Hned v první sloce, poté, co se dozvíme o pravděpodobné denní době, se rozvíjí autorovy myšlenky. Počátek ponoření se do vlastních myšlenek je v připodobňování píána k rakvi.

Druhá sloka pokračuje v přemýšlení o smrti, konkrétně se autor zaobírá tím, jak by vypadal pohřeb. Uvádí chování mužů i žen, a to včetně možných pomluv. Na konci druhé sloky se dovídáme o místě, kde se autor v realitě nachází. Přechod z představ do reality je tvořen zmínkou o pohřební hudbě, konkrétně houslích hrajících o životě, včetně chvil intimních, právě v garsonce.

Třetí sloka působí na první dojem abstraktně. Telefonní dráty, hvězdy a rumové pralinky na první poslech nedávají příliš smysl, vycházíme-li ale z náladovosti a atmosféričnosti celé písně (jakožto i tvorby), jde pravděpodobně o narážky zachycující společné okamžiky s dívkou. Druhá polovina sloky pokračuje v pohřební hudbě, nepřímo navazuje na housle z předešlé sloky. Flétna a loutna zde mají hrát o naději posmrtného setkáním v nebi.

Poslední sloka dominuje všem předchozím, odehrává se totiž celá v realitě. Dozvíme se, že autor a dívka spolu strávili noc pod vlivem alkoholu. Můžeme tušit i narážku ze slova „nerozum“, ze které může být někomu patrné, že autor a dívka by spolu bez alkoholového povzbuzení spolu pravděpodobně noc v garsonce nestrávili.

Píseň se objevila poprvé v albu *Karel Plíhal 1985 – 1989*, což je souborné vydání předchozích desek. Album vyšlo v roce 1992.

6.15 Vzpomínky

Vzpomínky jsou v této písni personifikovanými láskami, resp. dívkami autora. Vzpomínky zde ovšem nejsou nositeli stejné funkce jako u písni založených na podobném principu (např. *O písničce*). Ačkoliv je píseň o nich, v centru dění zůstává po celou dobu autor. V první sloce se vysvětluje, odkud se u autora vzpomínky vzaly. Vysvětlení posluchače Plíhalových písni asi nepřekvapí, znovu jde totiž o asociace. Zde začíná řetězec asocičních událostí při pohledu z okna. Autor sám v textu naznačuje, že jakmile se zamyslel nad dávnými láskami, vzpomínky mu zaplnily hlavu. Vlivem této skutečnosti vidí své bývalé dívky ve všem kolem sebe. V následujícím refrénu se autor přímo vyjadřuje o identitě vzpomínek. Nezmiňuje konkrétní jména, pouze, že co vzpomínka, to láska k dívce, se kterou se v minulosti znal a se kterou sdílel nějakou část svého života. Druhá sloka rozvíjí první sloku. Pokračuje ve sledu věcí a činností, které autorovi připomínají jeho lásky. Po druhé sloce následuje znovu refrén. Budu-li srovnávat *Vzpomínky* s písni *O písničce*, není ve *Vzpomínkách* ukončení ani pointa písně. V této písni je hlavním tématem vzpomínání, nejde o příběh, ani přání či apel ke společnosti.

Píseň pochází z prvního bezejmenného alba z roku 1985.

7 LEXIKÁLNÍ ANALÝZA TEXTŮ

Pro lepší přehlednost budu uvádět názvy písní v následujících zkratkách:

- *Akordy* – A
- *Kluziště* – K
- *Levitační* – L
- *Nultá hodina* – NH
- *O mracích a tak* – OMT
- *O písničce* – OP
- *Padaly hvězdy* – PH
- *Plavala vosa v kofole* – PVK
- *Prší* – P
- *Tři andělé* – TA
- *V antikvariátu* – VA
- *Ve skříni* – VS
- *Vločka* – V
- *Vstávej holka* – VH
- *Vzpomínky* – VZ

Při lexikálním rozboru textů jsem se opírala o slovníky, zejména o *Slovník spisovné češtiny* (dále jen SSČ), *Slovník spisovného jazyka českého* (dále jen SSJČ), *Akademický slovník cizích slov* (dále jen ASCS), *Slovník nespisovné češtiny* (dále jen SNČ) a *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (dále jen SČFI).

Pracovala jsem také s *Internetovou jazykovou příručkou* pod záštitou Ústavu pro jazyk český (dále jen IJP) a s *Českou stylistikou* Josefa V. Bečky.

Lexikální rozbor je proveden dle kritérií stanovených v teoretické části (viz cíle, metody, hypotézy, struktura).

Doklady sledovaných lexikálních jevů uvádím dle abecedně řazených písní, od první strofy po poslední. Vzhledem k rozsahu práce je nekvantifikuji. Pokud ano, tak pouze výběrově.

7.1 Spisovnost/nespisovnost

Většina slov ve vybraných písňových textech patří do spisovné češtiny. Nespisovné výrazy tvoří také významnou část textů, ale jde zejména o obecně české koncovky. Prostředky z morfológické roviny nebyly předmětem zkoumání.

Nespisovné výrazy:

- **A:** Chlámat se (dle SNČ slang dnešní mládeže)
- **PH:** Funebráci (dle internetové jazykové příručky jde o slang)
- **P:** Reprobredna (dle IJP slang)
- **VS:** Kámo²⁹, (dle SNČ zkrácené oslovení *kamaráde*), cígo, Pámbu

Karel Plíhal užívá ve svých textech převážně spisovné prostředky. Pokud volí prostředky nespisovné, jde ve většině případů o snahu přiblížit se posluchačům. Slangismy se objevují zřídka, dokládám pouze tři, slouží k aktualizaci textu. Z výběru 14 písní můžeme soudit, že nespisovných výrazových prostředků užívá Plíhal ve velmi omezeném množství. Z provedené analýzy vyplývá, že ve zkoumaném vzorku se nachází pouze šest nespisovných výrazů. Ve folkových textech lze obecně očekávat zvýšenou míru užití nespisovných lexémů. Plíhalovy texty z tohoto hlediska nenaplnují očekávání posluchačů. Volba lexikonu souvisí s kultivovaností autora a jeho vystupováním.

7.2 Příznakovost/nepříznakovost

Nepříznakovost lze považovat za neutrální lexikální výběr, proto se nepříznakovými slovy nebudu v práci zabývat.

7.2.1 Původ slov

Slova přejatá a internacionalismy:

- **A:** stratosféra, koncert
- **OMT:** sféra, open air
- **OP:** kosmetický
- **VA:** antikvariát
- **V:** LP

²⁹ neexistuje nominativní tvar

- **VH:** funebráci, manýry, garsonka (garsoniéra)

Domácí slova v písňových textech převažují nad přejatými. *Open air* a *LP* jsou přejatá slova v původním (anglickém) znění. Jde tedy o doklad toho, že i ve folkových textech se můžeme setkat s tendencí přejímání anglicismů. Plíhalovy texty to dokládají ve velmi omezené míře.

Přejatá slova plní v textech aktualizační funkci.

7.2.2 Stylové příznaky

Knižní slova (podle SSČ)

- **K:** hrdlo, mocný /*vydal z hrdla mocný pokřik*/
- **NH:** matička /*matička Štěstěna se u potoka zula*/
- **OP:** býti /*zahrady musí býti oploceny*/, ač /*ač nebylo zaseto*/
- **PH:** skomírat /*skomírá malý plamínek*/
- **P:** ač /*ač promáčen je na nitku*/

Knižní slova používá Karel Plíhal opět k aktualizaci svých textů. Často je staví do kontrastní pozice vedle slov neutrálních, upoutává tak pozornost posluchače. Plíhal využívá knižních slov zřídka. Z našeho vzorku lze doložit pouze šest příkladů knižních slov.

Odborná slova/termíny

Jednoslovné

- **A:** akord, A-maj, stratosféra, A-moll, A-dur, C-maj
- **K:** kleště, kovadlina, kladivo
- **NH:** svítiplyn
- **OMT:** tóny, sféry
- **OP:** kosmetický
- **VA:** noty
- **VH:** piáno, pedály, klávesy, trylky, noty, linky, loutna, flétna, housle

Víceslovné

- **A:** absolutní sluch
- **TA:** vrba smuteční
- **VA:** notová osnova, noty půlové, houslový klíč, klavírní výtah
- **V:** dutina lebeční

Odborné výrazy jsou s analyzovanými texty spjaty sémanticky. V případě písně *Akordy* jde jednoznačně o termíny z hudební oblasti. Hudební terminologie se objevuje ve více písních (*V antikvariátu*, *Vstávej holka*), lze tedy usuzovat, že autor rozumí hudbě nejen po stránce zábavní a tvůrčí, ale i po stránce odborné. V písni *Kluziště* souvisí termíny s kovářskými nástroji. Odborné termíny v textech Karla Plíhala plní několik funkcí. První z nich již byla jmenována – souvisí s tématem písně a zdůrazňuje ho. Druhou funkcí je aktualizace textů (např. *tvá ruka je notová osnova*). Odborné termíny a folkové texty tvoří nečekanou kombinaci. Karel Plíhal ale dokazuje, že s touto nelehkou kombinací umí vhodně pracovat.

Hovorové výrazy

- **A:** holka, koukat
- **K:** strejček³⁰
- **NH:** flašky, odlítnout³¹
- **OP:** mlíko³², brečet
- **PH:** slítnout³³
- **PVK:** vypít si (podle SSČ ve smyslu odpykat si, odnést) /*ten si to od ní vypije*/
- **TA:** potrhat se /*potrhat se smíchy*/
- **VA:** legrační /*takové legrační bim bam*/
- **VS:** prima³⁴, trable /*je to prima být chvíli mezi svýma*/, /*zapít trable, který jsou*/
- **V:** koukat

³⁰ Totéž jako pozn. 4 (ý > ej)

³¹ Totéž jako pozn. 4

³² Totéž jako pozn. 4

³³ Ačkoliv je hovorový prvek z roviny hláskové (úžení é > í), jedná se o jedinou používanou variantu lexému ve vybraných textech.

³⁴ Výraz je hodnocen z lexikálního hlediska, prodloužený vokál není v zájmu zkoumání této práce

- **VH:** holka, báby³⁵, tahat se /*tahala se s muzikantem*/, manýry, garsonka, tomhle³⁶
- **VZ:** holka, chodit (s někým – doplněno autorkou této práce)

Vzhledem k využití hovorových výrazů napříč téměř všemi vybranými texty lze tvrdit, že hovorové výrazy tvoří významnou složku Plíhalovy písňové tvorby. Hovorové výrazy napomáhají přiblížit se posluchači. Vedle toho plní hovorové výrazy ještě funkci aktualizací (např. *ten si to od ní vypije*).

7.2.3 Expresivní výrazy

Expresivní výrazy

Z provedené lexikální analýzy můžeme (podle SSČ) doložit tři expresivní výrazy:

- **OP:** mrzout /*zaštekala na mrzouty*/
- **VH:** bručet /*bručet pod kníry*/
- **VS:** dřepět /*v šeru skříně tiše dřepí blázen*/

Deminutiva

- **A:** prstíky³⁷, kousek³⁸ /*prstíky se při něm (akordu) nepolámaj'*/, /*od A-dur je jenom kousek k A-maj*/
- **K:** strejček, strejda /*strejček kovář chytil kleštěl*/, /*strejda kovář odchází*/
- **NH:** matička, mužiček³⁹, dědeček⁴⁰ /*matička Štěstěna*/, /*ohnivý mužiček*/, /*kouzelný dědeček*/
- **OMT:** mráčky⁴¹ /*a na ní (scéně) mráčky kyprých tvarů*/
- **OP:** zahrádky⁴², úpravičky, chuděrka, kolečka, domeček /*vnáší do zahrádek zase to, co tam potom bujně raší, ač nebylo zaseto*/, /*úpravičky kosmetické básníkovi a*

³⁵ Dle SSČ jde o slovo hovorové, podle SNČ je výraz nespisovný

³⁶ Tato hovorová varianta je stylisticky niž než spisovná varianta *tomto*

³⁷ Ačkoliv jde o deminutivum, v kontextu není expresivní.

³⁸ Totéž jako pozn. 13

³⁹ Deminutivní ustálené spojení, není expresivní

⁴⁰ Totéž jako pozn. 15

⁴¹ Totéž jako pozn. 13

⁴² Totéž jako pozn. 13

té jeho písni jenom prospějí/, /chuděrka se zimou chvěla/, /čas uběhl pár koleček/, /postavil si domeček/

- **PH:** kamínka⁴³, ramínka⁴⁴, plamínek⁴⁵, kamínek⁴⁶ /*rozpálila jak kamínka/, /já drtil její ramínka/, /skomírá malý plamínek/, /je to jen chladnoucí kamínek/*
- **VA:** zvonečky /*cinkají jako dva zvonečky/*
- **VH:** tichounce /*housle budou svými trylky opěvovat tichounce/*
- **VZ:** krajinky⁴⁷, botičky /*slunce kreslí vlastní krví na skla oken krajinky/, /otvírám jim do předsíně, zouvají si botičky/*

Deminutiva jsou charakteristickým jazykovým prostředkem, který Plíhal využívá napříč svými texty. Někdy je využívá k získání slabiky nebo slabik navíc, jindy tvoří zdrobnělé slovo vhodnější tvar k vytvoření rýmu s jiným slovem. Dále jsou deminutiva do textu vkládána za účelem intenzifikace významu, často jsou to významy ironické. Plíhalova deminutiva nevyvolávají vždy jen pozitivní konotaci (např. *Chybovati, to je lidské, úpravičky kosmetické básníkovi a té jeho písni jenom prospějí*).

Pejorativa

- **VH:** báby /*báby budou mlíti pantem/*

Z výběru písňových textů můžeme doložit jediný příklad využití pejorativa. V tomto případě je použito ve frazému.

Eufemismy

- **A:** na pozadí /*sedneme si na zem na pozadí/*
- **NH:** jsem totiž v ní, jako ona je ve mně (ve smyslu sexuálního aktu), truhla (ve smyslu rakev)
- **V:** zmizela (vločka) pod jednou z podrážek (ve smyslu *byla zašlápnuta*)

⁴³ Totéž jako pozn. 13

⁴⁴ Totéž jako pozn. 13

⁴⁵ Totéž jako pozn. 13

⁴⁶ Totéž jako pozn. 13

⁴⁷ Totéž jako pozn. 15

- **VH:** v tomhle jednou povezou tě funebráci přes náves (ve smyslu *až zemřeš, povezou tě v rakvi*), že se naše duše střetnou hned za bránou do ráje (ve smyslu *po smrti se setkáme*)
- **VS:** oáza (ve smyslu *ženský klín*)

Eufemismy plní v písňových textech zejména funkci lyrickou. Skutečnost (obvykle nepříjemná) je nahrazována poetickým opisem. Vedle běžně používaných eufemismů používá autor i vlastní. Eufemismy se často váží k sémantice tématu či celé písni (např. v písni *Ve skříní* (téma pouště): *V šeru skříně tiše dřepí blázen, touží po oáze, po tvém klíně*).

7.3 Frazeologismy

Při dělení frazeologismů jsem vycházela z Čermákova *Slovníku české frazeologie a idiomatiky I. – IV.* Řazení jednotlivých přirovnání vychází z Bečky a jeho *České stylistiky*.

7.3.1 Přirovnání

Názorná přirovnání

- **NH:** usnul jak utahaná mula
- **OP:** měnit masku jako počasí, dovádět/řádit jako štěně; čas, běžec dlouhých tratí
- **PH:** rozpálila jak kamínka, nestůj tu jako z kamene
- **TA:** duši mám čistou jak podlahu⁴⁸
- **VA:** cinkají jako dva zvonečky

Intenzifikační

- **TA:** seděli tiše jak pěna
- **VA:** znát se jako svý boty

Výrazově expresivní

- **K:** na obrovské mucholapce visí nebe (...)
- **L:** (káva) jakoby vzduchem plula

⁴⁸ Autorské přirovnání

- **OMT:** (mraky jsou) čmouhy⁴⁹ od pleťových mlék
- **OP:** v lidských duších jako v jarních zahrádkách
- **PH:** jako dvě kapky na římse; jak tečka za snem
- **V:** vločky jsou hvězdy, co nehasnou
- **VH:** (ráno) kalný jako Metuje, jako noty na linky, (hvězdy) jak rumový pralinky

Přirovnání tvoří výraznou část tvorby Plíhala. Funkcí je jednak aktualizace textů, jednak podporuje představivost posluchačů. Jeden vjem je zmíněn dvěma způsoby (např. *seděli tiše jak pěna*), posluchač má tak prostor pro vytvoření co nejkompexnějšího dojmu. Z určených přirovnání lze vyvodit, že autor bere inspiraci k nim v běžných věcech kolem sebe.

7.3.2 Frazeologismy větné, slovesné a neslovesné

Frazeologismy větné

- **OP:** chybovati, to je lidské; téct mléko po bradách⁵⁰
- **VH:** bručet pod kníry⁵¹

Frazeologismy slovesné

- **K:** chytit slinu
- **NH:** lámat hlavu
- **OP:** vyspat se dorůžova
- **PVK:** ten si to vypije
- **P:** promáčen na nitku
- **TA:** mlčet o mně – nedohledatelný frazém. Dle mého názoru se jedná o frazém autorský.
- **VZ:** pouštět k tělu

⁴⁹ Dle IJP jsou čmouhy neutrální varianta od „šmouhy“

⁵⁰ Modifikace frazému – rozdíl v plurálu

⁵¹ Modifikace frazému, fousy nahrazeny knírem

Frazeologismy neslovesné

- **A:** opilí štěstím
- **K:** bílá vrána
- **OMT:** štěstí v neštěstí
- **PH:** zuby i nehty

Z frazeologismů Plíhal ve svých textech nejčastěji užívá přirovnání. Frazémy větné, slovesné a neslovesné se v textech také vyskytují a mají v nich hojně zastoupení. Obvykle souvisí s kontextem a tématem písně. Kromě obecně známých a ustálených frazémů autor využívá i frazémy s určitou modifikací (*bručet pod kníry*) anebo frazémy autorské (*mlčet o mně*). Frazém sám o sobě může sloužit jako slovní hříčka (např. *bílé vrány*) a Plíhal této vlastnosti využívá.

POETIKA

7.4 Figury

Figury jsou děleny podle pojetí Josefa Hrabáka.

7.4.1 Figury vzniklé hromaděním

a) Opakování týchž slov

Anafora

- **K:** (...) kolem jdou, někam jdou (...); bílé vrány (...), bílé vrány (...)
- **L:** vzácné chvíle smíru (...), vzácné chvíle smíru (...)
- **NH:** je nultá hodina (...), je nultá hodina (...)
- **OMT:** snad (...), snad (...), jsme jen (...), jsme jen (...)
- **PVK:** plavala vosy v kofole (...), plavala vosy v kofole (...); kofola stála na stole (...), kofola stála na stole (...); ten, kdo tu vosy vylíje (...), ten, kdo tu vosy vylíje (...); koho už vosy bodnuly (...), koho už vosy bodnuly (...); ten (...), ten (...)
- **VS:** dlouhý karavany jdou (...), dlouhý karavany jdou (...)
- **VZ:** každá (...), každá (...)

Epifora

- **K:** (...) pěkně za sebou, (...) pěkně za sebou
- **VS:** (...) skříní, (...) skříní

Epanastrofa

- **OMT:** Romeo a Julie, Romeo a Julie
- **PVK:** ten si od ní vypije, ten si to od ní vypije, znova a od nuly, (stále a) znova od nuly

Epizeuxis

- **L:** poničená, poničen
- **OMT:** Romeo a Julie, Romeo a Julie; jsme jen (...), jsme jen (...); bolest (...), (...), bolestí
- **OP:** vůbec, vůbec nic
- **PVK:** (...) v kofole, kofola (...)
- **VS:** který (...), který (...)

b) Hromaděním hlásek

Onomatopoeia

- **VA:** takové legrační bim bam

7.4.2 Figury řečnické

Řečnická otázka

- **VA:** Při čem nás nachytá, při čem?

Z provedené analýzy vyplývá, že největší zastoupení má anafora. Tento výsledek není překvapivý, vezmeme-li v úvahu, že jde o písňové texty, kde se, zvláště v refrénech, slova na začátcích veršů často doslova opakují (častěji než v poezii).

7.5 Tropy

7.5.1 Metafora

Personifikace/antropomorfizace

- **A:** pomohl mi (akord); A-moll všechny city rázem zchladí; dokud nás čas nenaladí
- **PH:** skomírá malý plamínek
- **VH:** housle budou svými trylky opěvovat tichounce, hvězdy (si) sednou
- **OP:** přišla na svět (písnička); tak se píseň narodila; usnula vzápětí (písnička); vyspala se dorůžova (písnička); dováděla (písnička); prohrabala všechny kouty (písnička); zaštekala na mrzouty (písnička); píseň rostla jako z vody; písnička se zimou chvěla; belhala se podél plotů (písnička); ztratila se (písnička); (čas) uběhl pár koleček
- **VA:** měsíc vystoupá nad Prahu
- **OMT:** vítr šeptá; (mráčky) žijou z milohradů
- **NH:** čas usnul
- **PVK:** (vosa) zoufale křičela
- **V:** slunce vystrčí hlavu; ležela před masnou (vločka), bota se zjevila; strojila se (vločka); letěla (vločka); kdyby (vločka) pronikla do drážek (...) LP; v bolestech tají (vločky)
- **VZ:** slunce kreslí; (vzpomínky⁵²) se snesly na zem; zouvají si botičky (vz.); ženou se do kuchyně (vz.); každá (vz.) má jméno holky; každá (vz.) zná všechna přání; každá (vz.) ví, kdy jsem pomáhal; než se nají (vz.), tak jim stelu ve své noční košili; kam by chodily (vz.); vykoupané, nakrmené, jdou si se mnou povídat (vz.); dokud nás čas nezažene jít se řádně nasnídat

Z dlouhého výčtu bychom mohli usuzovat, že personifikaci autor užívá ve svých textech ve vysoké míře. Toto tvrzení lze ale ještě upřesnit. Užití personifikace úzce souvisí s tématem písně (např. v písni *Akordy: (akord) mi pomohl k pěkné holce*). *O písničce, Vločka* a *Vzpomínky* jsou postaveny na personifikaci. Personifikace v nich tak slouží nejen jako dílčí jazykový prostředek.

⁵² Dále jen vz.

Oxymóron

- OP: mladí starci
- PH: pod hlavou nebe a nad hlavou země

Případné oxymoróny slouží k aktualizaci písňových textů.

Básnické metafory

- **A:** celej svět je jeden velkej koncert lidských duší – metafora substance⁵³
- **L:** Amorova probodnutí – symbol
naše láska, samý steh – MS
- **OMT:** svět je posmutnělá scéna – MS
a hned ráno znova ze dna – MS
- **OP:** vymyl všechna hloupá slova – metafora činnosti⁵⁴
z akordů jí ušil šaty⁵⁵
všemohoucí zahradníci – metafora vlastnosti⁵⁶
zahrady lidských duší – MV
dokud se sám neoplotí ((básník) ve smyslu *vzdát se očekávání* – doplněno autorkou práce) – MČ
(čas) uběhl pár koleček – MČ
- **TA:** obloha zčernala sazemi z vesmírných lodí⁵⁷
- **VA:** ruka je notová osnova – MS
prsteny na prstech noty – MS
kastelán s houslovým klíčem – MS
na lůžku z klavírních výtahů – MS
- **VZ:** vlastní krví slunce kreslí na skla oken krajinky⁵⁸

Užijeme-li klasifikaci metafor podle Bečky, užívá Plíhal hlavně básnické metafory. Metafory jsou originální, jejich volba souvisí s tématem písně (např. *zahrady lidských duší*), slouží jako symbol a rozvíjí asociace písně. Kromě toho plní metafory aktualizací funkci.

⁵³ Dále jen MS

⁵⁴ Dále jen MČ

⁵⁵ Je obtížně zařaditelná, pravděpodobně se jedná o autorskou metaforu

⁵⁶ Dále jen MV

⁵⁷ Totéž jako pozn. 55

⁵⁸ Totéž jako pozn. 55

Pro svou originální podstatu jsou Plíhalovy metafory obtížně zařaditelné. Metafory najdeme napříč texty ve značné míře, lze tedy tvrdit, že metafory jsou svou mírou užívání v textech a osobitostí příznačným rysem Plíhalovy tvorby.

7.5.2 Metonymie

- **A:** opilí štěstím
pro ty, co to **A-maj v lásce nemaj**‘ (A-maj ve smyslu určité nálady – doplněno autorkou této práce)
- **P:** nepřčte si McBaina (eponym)

Synekdocha

- **A:** zuby i nehty mi pustila žilou (pars pro toto)
- **V:** hovězí přední⁵⁹ (pars pro toto)
zmizela pod jednou z podrážek (pars pro toto)

Hyperbola

- **A:** vyždímejte kapesníky (předpoklad tak silného pláče, až povede k ždímání)
- **K:** zpod víček mi vytrysk‘ pramen (ve smyslu *začaly mi téci slzy*)
- **PH:** zuby i nehty mi pustila žilou a já drtil její ramínka (ve smyslu *pevně svíral*)

Různé metonymie se ve vzorku vybraných písní vyskytují, ale nemají takové početné zastoupení jako metafory. Slouží k aktualizaci textů.

7.6 Převládající verše a rytmus

- **Sdružený rým** (výchozí schéma: aabb): A, P (aabb/aabbcc), TA, V
- **Střídavý rým** (výchozí schéma abab): NH, OMT, PH, PVK, VA, V (refrén: aabccdb), VH
- **Specifické střídání rýmů:** K (sloka ababcdcd, refrén: abac), L, OP, VS

Verše jsou všechny sylabotónické, což odpovídá předpokladu pro český verš. Z metrických systémů převládá ve většině písní trochej a daktyl, což odpovídá českému rytmu

⁵⁹ Sousedství, možno brát jako synekdochu

ve verších. Rým převládá střídavý a sdružený, takto uspořádané rýmy jsou ideální schéma pro jejich vyniknutí.

8 ZÁVĚR

Písň Karla Plíhala nejsou dle mého názoru inspirovány pouze jednou myšlenkou, jedním tématem, kolem kterého vznikají a kolem kterého se objevují nápady, které mají charakterem nejbližší k asociacím. Asociace jsou logicky zakotvené a často na sebe navazují nebo odkazují. Vstupují do obrazů, a buď zůstávají přímo v něm (začínají s ním i končí) anebo se stávají základem pro další obraz.

Překvapivé pointy, ale i jednotlivé obrazy jsou jedním ze způsobů, jak Plíhal ozvláštňuje své texty. Málokdo vytuší předem, co bude následovat. K dosažení tohoto efektu je zvolen takový způsob, že jednotlivé obrazy nevychází z motivu nebo tématu, ale naopak – téma a motiv vychází z obrazu. Obsah textů nutí posluchače k přemýšlení, v textech se vyskytuje bohatá obraznost, asociace a charakter písní je často lyrický. Plíhalovy texty nejsou jednoduché a vždy snadno uchopitelné.

Témata Plíhalových písňových textů vycházejí z každodenní všednosti, je v nich však zřejmá fantazie, snovost, hravost, humor, ležérnost, obsahují i každodenní banality... Obvykle je hlavním námětem písně láska v různých podobách (*Vstávej holka, Tři andělé...*). Milostná tvorba tvoří většinu Plíhalovy tvorby; objevují se také poučení a doporučení (*Akordy*), rozvedení drobností (*Plavala vosa v kofole*). I přes časté opakující se hlavní náměty působí Plíhalova tvorba jako hluboká studnice nových nápadů. Tento efekt spočívá v zasazení opakujících se námětů do různých situací i prostředí.

Téma, které se do Plíhalových písní vrací, jsou také zvířata a věci jakožto nositelé lidských vlastností (*O mracích a tak, O písničce*), dále pohádky, příběhy a bytosti z nich - většinou mají funkci odkazovou sloužící k porovnání (*Nultá hodina*).

Každý text je soustředěn do určité nálady a právě atmosféra je dalším typickým znakem Plíhalovy tvorby. V našem vzorku je většinou uvolněná, hravá, optimistická. Ani vážnějším a melancholičtějším atmosférám se ale Karel Plíhal nevyhýbá (*Tři andělé*), ačkoliv tvoří spíše menšinu. Skepsi a pesimističnost bychom hledali jen velmi těžko.

Z jazykového pohledu jsme analyzovali autorův lexikon podle vybraných hledisek. Naše analýza dokládá, že v písňových textech Karla Plíhala je zřejmá bohatá lexikální zásoba a jazyková kultivovanost.

První pracovní hypotéza se potvrdila – většina slov ve vzorku písňových textů patří do vrstvy spisovné češtiny. Nespisovné výrazy tvoří také nemalou část textů, ale nejedná se o jevy lexikální, jde zejména o obecně české koncovky. Prostředky z morfologické roviny nebyly předmětem mého zkoumání. Z výběru 14 písní můžeme soudit, že nespisovných výrazových prostředků užívá Plíhal v omezeném množství. Ve folkových textech lze obecně očekávat zvýšenou míru užití. Karel Plíhal jde tedy proti tomuto předpokladu. Obecně české výrazy z hlediska lexikálního jsou např. „kámo“ nebo slangové „chlámat se“. Slangismy (např. *chlámat se*) se objevují zřídka, slouží k aktualizaci textu. Volba lexikonu souvisí s pokorným a zdvořilým vystupováním autora.

Z pohledu vrstevných příznaků ve slovní zásobě domácí slova ve vybraných písňových textech výrazně převažují nad přejatými. Přejatá slova často mají terminologickou povahu (např. *stratosféra*) . „Open air“ a „LP“ jsou přejatá slova v původním (anglickém) znění.

Z příznaků stylových autor záměrně využívá především knižnost a hovorovost. Knižní slova používá Karel Plíhal opět k aktualizaci svých textů. Často je staví do kontrastní pozice vedle slov neutrálních, upoutává tak pozornost posluchače. Plíhal ale využívá knižních slov zřídka. Z našeho vzorku lze doložit pouze šest příkladů knižních slov.

Vzhledem k využití hovorových výrazů napříč téměř všemi vybranými texty lze tvrdit, že hovorové výrazy tvoří významnou složku Plíhalovy písňové tvorby. Hovorové výrazy napomáhají přiblížit se posluchači. Vedle toho plní hovorové výrazy ještě funkci aktualizací (např. *ten si to od ní vypije*).

V analyzovaných písňových textech jsem zaznamenala i termíny. Odborné výrazy jsou s analyzovanými texty spjaty sémanticky. V případě písně *Akordy* jde jednoznačně o termíny z hudební oblasti. Hudební terminologie se objevuje ve více písních (*V antikvariátu*, *Vstávej holka*), lze tedy usuzovat, že autor rozumí hudbě nejen po stránce zábavní a tvůrčí, ale i po stránce odborné. V písni *Kluziště* souvisí termíny s kovářskými nástroji. Odborné výrazy v textech Karla Plíhala plní několik funkcí. První z nich již byla jmenována – souvisí s tématem písně a zdůrazňuje ho. Druhou funkcí je aktualizace textů (např. *tvá ruka je notová osnova*). Termíny a folkové texty tvoří nečekanou kombinaci. Karel Plíhal ale dokazuje, že s touto nelehkou kombinací umí vhodně pracovat.

Z naší analýzy vyplývá, že z pohledu vyjádření expresivity jsou nejfrekventovanějším jazykovým prostředkem v autorových textech deminutiva. Lze je nalézt ve většině

Plíhalových textů. Někdy je využívá k získání slabiky nebo slabik navíc, jindy tvoří zdrobnělé slovo vhodnější tvar k vytvoření rýmu s jiným slovem. Dále jsou deminutiva do textu vkládána za účelem vyjádření hodnotícího aspektu významu, často jsou to významy ironické. Plíhalova deminutiva nevyvolávají vždy pozitivní konotaci (*O písničce*).

Druhá pracovní hypotéza se potvrdila částečně. Slova stylově příznaková se v našem vzorku písňových textů vyskytují a jsou pevnou součástí lexikonu. Překvapivým stylovým prostředkem jsou termíny. Expresivní příznakovost je významněji zastoupena pouze deminutivy, vzhledem k této skutečnosti nelze výrazy příznakové expresivně označit za stálou součást lexikonu v našem vzorku.

Z frazeologismů Plíhal ve svých textech nejčastěji užívá přirovnání. Funkcí je jednak aktualizace textů, jednak podporuje představivost posluchačů. Jeden vjem je zmíněn dvěma způsoby (např. *seděli tiše jak pěna*, posluchač má tak prostor pro vytvoření co nejkompexnějšího dojmu. Z určených přirovnání lze vyvodit, že autor bere inspiraci k přirovnáním v běžných věcech kolem sebe.

Frazémy větné, slovesné a neslovesné se v textech také vyskytují a mají v nich hojné zastoupení. Obvykle souvisí s kontextem a tématem písně. Kromě obecně známých a ustálených frazémů autor využívá i frazémy s určitou modifikací (*bručet pod kníry*) anebo frazémy autorské (*mlčet o mně*). Frazém sám o sobě může sloužit jako slovní hříčka (např. *bílé vrány*) a Plíhal této vlastnosti využívá.

Užití personifikace úzce souvisí s tématem písně (např. v písni *Akordy: (akord) mi pomohl k pěkné holce*). *O písničce*, *Vločka* a *Vzpomínky* jsou postaveny na personifikaci. Personifikace v nich tak slouží nejen jako dílčí jazykový prostředek.

Užijeme-li klasifikaci metafor podle Bečky, užívá Plíhal hlavně básnické metafory. Metafory jsou originální, jejich volba souvisí s tématem písně (např. *zahrady lidských duší*), slouží jako symbol a rozvíjí asociace písně. Kromě toho plní metafory aktualizací funkci. Pro svou originální podstatu jsou Plíhalovy metafory obtížně zařaditelné. Metafory najdeme napříč texty ve značné míře, lze tedy tvrdit, že metafory jsou svou mírou užívání v textech a osobitostí příznačným rysem Plíhalovy tvorby.

Různé metonymie se ve vzorku vybraných písní vyskytují, ale nemají takové početné zastoupení jako metafory. Slouží k aktualizaci textů.

Třetí pracovní hypotéza se potvrdila částečně. Různé druhy metafor a frazémů lze označit za pevnou součást autorova lexikonu. Totéž nelze tvrdit o metonymiích, které se v písňových textech vyskytují pouze namátkově.

Verše jsou všechny sylabotónické, odpovídají předpokladu pro český verš. Z metrických systémů převládá ve většině písní trochej a daktyl, což odpovídá českému rytmu ve verších. Rým převládá střídavý a sdružený, takto uspořádané rýmy jsou ideální schéma pro jejich vyniknutí.

Výrazným specifikem Plíhalovy tvorby, které vychází ze vzorku analyzovaných písňových textů, jsou četná obrazná vyjádření, převaha užívání spisovného jazyka včetně hovorových výrazů, využití termínů v jazyce písní a užívání frazeologismů, zejména přirovnání. Obrazná vyjádření a frazeologismy jsou ve folkové tvorbě očekávanou součástí písňových textů. To, že je využívá i Plíhal, nebylo tedy překvapením. Co však vyplynulo z analýzy oproti očekávání, je využívání spisovného jazyka a odborných výrazů ve folkových (a tedy i Plíhalových) textech. Tato skutečnost souvisí s osobností autora a jeho kultivovaností.

Podle mého názoru by Plíhalovy písně nebyly tak populární, kdyby se nevyznačovaly nejen specifiky v textech, ale i v hudebním doprovodu. Stejně jako texty, ani doprovod není jednoduchý. Melodie je technicky náročná, často plní funkci vyprávěcí (má tedy stejnou informační platnost jako text). Sama je výrazovým prostředkem. I tato skutečnost je mezi folkovými písničkáři atypická. Provázanost textů a melodie je nepřehlédnutelným prvkem autorovy tvorby. Plíhal je tedy nejen vynikající textař, ale i hudebník. Myslím si, že podle toho je třeba Karla Plíhala hodnotit a poslouchat.

RESUMÉ

Main aim of this bachelor study is lexical analysis of selected song texts of Karel Plíhal. By the use of the analysis I want to define basic specifications of authors language from lexical view. Theoretical part of this study consists of Karel Plíhal background as an author, typical signs of his work, characteristics of selected songs and a list of basic terms used in this study. Practical part is content analysis and lexical analysis itself of the songs.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Knižní zdroje:

BEČKA, Josef, Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN: 80-200-0020-8

ČECHOVÁ, Marie. KRČMOVÁ, Marie. MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008., str. 66. ISBN: 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 204. ISBN: 978-80-7422-020-3

ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání. 2. vyd.*, Praha: Leda, 2009. ISBN: 978-80-7335-216-5

ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné. 2. vyd.*, Praha: Leda, 2009. ISBN 978-80-7335-217-2

ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné. 2. vyd.*, Praha: Leda, 2009. ISBN: 978-80-7335-218-9

ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné. 2. vyd.*, Praha: Leda, 2009. ISBN: 978-80-7335-219-6

ČERVENÁ, Vlasta. FILIPEC, Josef. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 4. vyd.*, Praha: Academia, 2010. ISBN: 978-80-200-1347-7

DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, str. 162. ISBN: 80-200-0617-6

DAVIDOVÁ, D. *Kapitoly z dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1992. str. 41. ISBN 80-7042-384-6

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě. 2.vyd.*, Praha: SPN, 1986, str. 19.

HRABÁK, Josef. ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. a pedagog. fakult.* Praha: SPN, 1987, str. 85. ISBN: 18-910-67

HRABÁK, Josef. *Poetika. 2. vyd.* Praha: Československý spisovatel, 1977. ISBN: 22-027-77

HUBÁČEK, Jaroslav. *K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008.* Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2008, s. 4. ISBN 978-80-7043-764-3.

KRAUS, Jiří. Ústav pro jazyk český (AV ČR). *Akademický slovník cizích slov.* Praha: Academia, 2006. ISBN: 80-200-1415-2

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Slovník literárních pojmů aneb co se skrývá za slovy,* Plzeň: Fraus, 2006, str. 339. ISBN: 80-7238-620-4

LECHSTINA, Jiří. *Karel Plíhal: Bledá závist je dobrý motor pro tvorbu.* Praha: Hospodářské noviny. 24. 9. 2004, str. 14, ISSN 1213-7693

PLACHETKA, Jan. HOGENAUER, Lubomír. *Dokud se zpívá: Praktický průvodce po portovním Parnasu : Přehledka pětatřiceti písničkářů.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1991. ISBN: 80-7088-028-7

PLACHETKA, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov.* 3. vyd., Praha: Maxdorf, 2009. ISBN: 978-80-7345-198-1

PLÍHAL, Karel. BARTÁK, Miroslav. *Jako cool v plotě.* Hradec Králové: Inspiracek, 2006. ISBN: 80-903822-0-7

VONDRÁK Jiří. *Legendsy folku & country: jediný téměř úplný příběh folku, tramské a country písně u nás,* 1. vyd., Brno: Jota, 2004. ISBN: 80-7217-300-6

Internetové zdroje:

ALTMANN, Gabriel et al. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník.* [online]. [24. 5. 2017]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

Divadlo Tramtarie Olomouc, 2017 [online]. Olomouc. [Cit. 26. 1. 2017]. Dostupné z: www.divadlotramtarie.cz

HAVRÁNEK, Bohuslav et. al. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. © Ústav pro jazyk český, v. v. i. 2011 [28. 5. 2017]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>

Host do domu [rozhlasový pořad]. ČRo 2 – Praha, 31. 1. 2007 11:05

KOČANDRLOVÁ, Marcela. PEŠOUT, Michale. *KAREL PLÍHAL - Skříň s beduíny (Best Of).* In: Youtube [online]. 25. 11. 2015 [Cit. 14. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=KApvlNp9YMw>

Muzikus.cz Hudební portál, 2017[online]. © 2013 [Cit. 26. 12. 2016]. Dostupné z:
www.muzikus.cz

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. © 2008–2017 [28. 5. 2017]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

www.inspiracek.cz. *Karel Plíhal* [online]. [Cit. 26. 12. 2016]. Dostupné z:
www.kareplihal.cz

PŘÍLOHY

Akordy

1. Nejkrásnější akord bude A-maj,
prstíky se při něm nepolámaj'.
Pomohl mi k pěkné holce s absolutním
sluchem,
každý večer naplníme balón horkým
vzduchem.
2. V stratosféře hrajeme si A-maj,
i když se nám naši známí chlámaj.
Potom, když jsme samým štěstím opilí až
namol,
stačí místo A-maj jenom zahrát třeba A-moll.
3. A-moll všechny city rázem zchladí,
dopadneme na zem na pozadí.
Lehneme si do trávy a budem koukat vzhůru,
dokud nás čas nenaladí aspoň do A-duru.

Ref.: Od A-dur je jenom kousek k A-maj,
proto všem těm, co se v lásce zklamaj:
vyždímejte kapesníky a nebud'te smutní,
každá holka pro někoho má sluch absolutní.

4. V každém akord zní, aniž to tuší,
zkusme tedy nebýt k sobě hluší.
Celej svět je jeden velké koncert lidských duší,
jenže jako A-maj nic tak srdce nerozbuší.

Pro ty, co to A-maj v lásce nemaj,
moh' bych zkusit zahrát třeba C-maj ...

Kluziště

5. Strejček kovář chytil kleště, uštíp' z noční
oblohy
jednu malou kapku deště a ta mu spadla pod
nohy,
nejdřív ale chytil slinu, tak šáh' kamsi pro pivo,
pak přitáhl kovadlinu a obrovský kladivo.
6. Ref: Zatím tři bílé vrány pěkně za sebou
kolem jdou, někam jdou, do rytmu se kývají,
tyhle tři bílé vrány pěkně za sebou
kolem jdou, někam jdou, nedojdou, nedojdou.
2. Vydal z hrdla mocný pokřik ztichlým letním
večerem,
pak tu kapku všude rozstřík' jedním mocným
úderem,
celej svět byl náhle v kapce a vysoko nad námi
na obrovské mucholapce visí nebe s hvězdami.

Ref: Zatím tři bílé vrány pěkně za sebou
kolem jdou, někam jdou, do rytmu se kývají,
tyhle tři bílé vrány pěkně za sebou
kolem jdou, někam jdou, nedojdou, nedojdou.

3. Zpod víček mi vytrysk' pramen na zmačkané

polštáře,
kdesi mě vzal kolem ramen a políbil na tváře,
kdesi v dálce rozmazaně strejda kovář odchází,
do kalhot si čistí dlaně umazané od sazí.

Zatím

Levitační

1. Tác a na něm káva dál jakoby vzduchem
plula.
Číšník dodělává účet na němž chybí nula.
Někdy mám to štěstí, že
jsem ve stavu beztlíže
i s tebou.
2. Vzácné chvíle smíru, Amorových
probodnutí.
Vzácné chvíle smíru, osudová rozhodnutí.
Těžká, těžší, nejtěžší,
nic neváží. Nic neřeší.
Jsem s tebou.
3. Poničená, poničen,
hádáme se o ničem,
pokaždé když zpátky na zem klesnem.
Naše láska, samý steh a to zvláště na
místech
kde se tříska realita se snem...
4. Tác a na něm káva,
dál jakoby vzduchem plula.
Číšník dodělává,
účet na němž chybí nula.
Hlídám si svou kotletu, jež se chystá
k odletu i s tebou.

Nultá hodina

1. Čas usnul vestoje jak utahaná mula,
celej den úpící pod tíhou pivních flašek,
matička Štěstěna se u potoka zula,
s úlevou polyká uklidňující prášek.
2. Amor si do zásoby dělá nový šípy,
Šípková Růženka si vaří silnou kávu,
Sněhurka vyprala všem trpaslíkům slipy
a teď si nad křížovkou marně láme hlavu.

Je nultá hodina, čas našich milých přátel,
je nultá hodina, čas, který se dá změřit
na dětských hodinkách, co koupíš za
pakatel,
obětuj korunu, a pak mi budeš věřit.

3. V pekle zas nadávají nad dodávkou uhlí,
Jaga si odlítla na nákup do Paříže
a hrabě Drákula se souká ze své truhly,
pospíchá na přednášku Červeného kříže.

4. Bludičky seškrabují turistický značky,
ohnívej mužiček se plní svítiplynem,
kouzelné dědeček si hraje s PIKOVláčky,
Don Quijote přemejšlí nad Špindlerovým
Mlýnem.

Je nultá hodina, čas našich milých přátel,
je nultá hodina, čas, který se dá změřit
na dětských hodinkách, co koupíš za
pakatel,
obětuj korunu, a pak mi budeš věřit.

O mracích a tak

1. Vítr šeptá různá jména,
znějí tóny vyšších sfér,
svět je posmutnělá scéna,
stálá scéna, open-air,
a na ní mráčky kyprých tvarů,
čmouhy od pleťových mlék,
co žijou z milodarů moří,
potoků a řek...

Romeo a Julie
Romeo a Julie
Romeo a Julie,
jen přší ze dvou jmen...

2. S touhou sladkobolnou
tíše plynou krajinou,
snad se minou, snad se prolnou,
snad se jen tak rozplynou,
a hned ráno znova ze dna
kalnou vodou slunci vstříc,
jsme jen jeden, jsme jen jedna,
jsme jen jedno vzdušné nic...

Romeo a Julie
Romeo a Julie
Romeo a Julie,
jen přší ze dvou jmen...

3. Vítr šeptá různá jména,
znějí tóny vyšších sfér,
svět je posmutnělá scéna,
stálá scéna, open-air...
Věčný vítr, co nás pojí,
naše štěstí v neštěstí,
že má radost je tou tvojí,
bolest tvá mou bolestí...

O písničce

1. Přišla na svět jednou k ránu za pomoci
dvou tří sklenek,
sešit místo povijanu, sací papír místo
plenek,
žádné vroucí blahopřání, žádné slzy dojetí,
tak se píseň narodila a usnula vzápětí.

2. Vypala se do růžova, potom básník s
něhou táty
vymyl všechna hloupá slova, z akordů jí ušil
šaty,
potom ji vzal na procházku, aby lépe zvykla si
na svět, který mění masku stejně jako počasí.

3. Dováděla jako štěně, bezelstně a
rozjívěně,
v lidských duších jako v jarních
zahradách,
prohrabala všechny kouty, zaštekala na
mrzouty
a mladým starcům zase teklo mlíko po
bradách.

4. Píseň rostla jako z vody, živila ji slova
díků,
přišel podzim a s ním svody
všemohoucích zahradníků,
tito páni, jinak hluší, řekli, že by mohla se
v zájmu zahrad lidských duší píseň nahrát
v rozhlase.

5. Chce to jenom drobné změny, zahrady,
byť stále menší,
musí býti oploceny, opatřeny zámkem
zvenčí,
píseň tato příliš vnáší do zahrádek zase to,
co tam potom bujně raší, ač nebylo zaseto.

6. Chybovatí, to je lidské, úpravičky
kosmetické
básníkovi a té jeho písni jenom prospějí,
nejspíš bude chvilku proti, dokud se sám
neoplotí,
k tomu všichni dřív či pozdějš ještě rádi
dospějí.

7. Pak ji svlíkli do půl těla, zkoumali ji celí
lační,
chuderka se zimou chvěla cestou na sál
operační,
nebyla to žádná práce, vzít jí srdce a půl
plic,
vůbec žádné komplikace, vlastně vůbec,
vůbec nic.

8. Vyhnali ji pětkrát denně zase řádit jako
štěně,
aby se jim jejich vzorná péče trochu
splatila,
belhala se podél plotů od Prahy po Dolní
Lhotu
a pak se kdesi mezi lesy navždy ztratila.

9. A básník denně brečí k ránu za pomoci
dvou tří sklenek,
píše už jen, co má v plánu pro dav
mladších dorostenek,
a čas, běžec dlouhých tratí, uběhl pár
koleček,
básníkovi dobře platí, postavil si domeček.

Padaly hvězdy

Padaly hvězdy a jedna z nich slítila
mé milé přímo do klína,
jak byla žhavá, tak sukně jí chytla,
a od sukně celá roklina.

Má milá křičí: pomoz mi přece,
nestůj tu jako z kamene,
tak jsem ji rychle odtáhl k řece
z dosahu toho plamene.

Jenže ta hvězda tu moji milou
rozpálila jak kamínka,
zuby i nehty mi pustila žilou
a já drtil její ramínka.

Pod hlavou nebe a nad hlavou země,
v obrovským požáru škvařím se,
jsem totiž v ní, jako ona je ve mně,
jako dvě kapky steklé na římse.

Ted' už jen v očích jak tečka za snem
skomírá malý plamínek,
běžíme k hvězdě a oba žasnem:
je to jen chladnoucí kamínek.

Plavala vos v kofole

Plavala vos v kofole, zoufale křičela, jak vosy křičí,
plavala vos v kofole, kofola stála na stole,
kofola stála na stole, potichu syčela, nebyla ničí,
kofola stála na stole, plavala vos v kofole.

Ten, kdo tu vosu vylije, jen co si ta vos osuší šosy,
ten, kdo tu vosu vylije, ten si to od ní vypije,
ten si to od ní vypije, za všechny kofoly, za všechny
vosy,
ten, kdo tu vosu vylije, ten si od ní vypije.

Koho už vosy bodnuly, ten už ví svoje a tihleti vědí,
že koho už vosy bodnuly, ten začíná znova a od nuly,
stále a znova a od nuly, chvíli to bolí a pak už jen svědí,
koho už vosy bodnuly, stále a znova a od nuly.

Plavala vos v kofole ...

Prší

Prší a hvězdy na plakátech blednou,
zpívám si spolu s reprobodnou,

jak ta láska deštěm voní,
stejně voněla i loni, zkrátka:

Prší a soused chodí sadem s konví,
každě se diví, jenom on ví,
proč místo toho kropení si nezaleze k topení
a nepřečte si McBaina, proč vozí mouku do mlejna.

Prší a hvězdy na plakátech blednou,
zpívám si spolu s reprobodnou,
jak ta láska deštěm voní,
stejně voněla i loni, zkrátka:

Prší a soused venku prádlo věší,
práce ho, jak je vidět, těší,
ač promáčen je na nitku, tak na co volat sanitku,
stejně na čísle blázince je věčně někdo na lince.

Prší ... hmm hmhhh ... prší...

Tři andělé

V zahradě pod vrbou smuteční seděli tiše jak pěna
tři andělé – dva byli skuteční, ten třetí byla moje žena,
přisednout neměl jsem odvahu, mlčeli patrně o mně,
duši mám čistou jak podlahu po plese v Národním domě.

Určitě skončili u cifer, sčítajíc všechny mé hříchy,
až si to přebere Lucifer, nejspíš se potrhá smíchy,
obloha zčernala sazemi z komínů vesmírných lodí,
dokud jsou andělé na Zemi, nic zlého se nepříhodí...

V antikvariátu

Neber svůj život tak doslova,
vždyť známe se jako svý boty,
tvá ruka je notová osnova
a prsteny na prstech noty.

Dvě blýskavé noty půlové,
nejspíš ze zlatýho drátu,
můj dnešní největší úlovek
v šeru antikvariátu...

Cinkají jako dva zvonečky,
takové legrační bim, bam,
to, když tvých prstů konečky
střídavě do rytmu líbám...

Až měsíc vystoupá nad Prahu,
kastelán s houslovým klíčem,
na lůžku z klavírních výtahů
při čem nás nachytá, při čem...?

Ve skříní

Kdesi dole v babiččině skříní
bydlí beduini, v její skříní.

Křičí na mě - kámo dej mi čoudu,
cígo za velblouda, křičí na mě.

Dlouhý karavany jdou hlavní třídou
dlouhý karavany jdou, já jdu s nima
zapít trable který jsou, který přijdou,
je to prima chvíli být mezi svýma.

Člověk miní, Pámbu zase mění,
beduíni v skříní zabydlení
karty hrají, pijí vodu z misek,
kdy je Šrámkův Písek vyzvídají.

V šeru skříně tíše dřepí blázen
touží po oáze po tvém klíně...

Vločka

Vločky jsou hvězdy, co nehasnou,
když slunce vystrčí hlavu,
jedna z nich ležela před masnou
uprostřed vzteklého davu.

Bylo to minulou sobotu,
dostali hovězí přední,
ona koukala zoufale na botu,
která se zjevila před ní.

Dlouho se v rozpacích
strojila v oblacích
pro tuto sváteční chvíli.
Po vzoru básníků,
za cenu zániku,
letěla, aby svět
byl aspoň na chvílku
nevinně bílý.

Pak řezník vytáhnul roletu,
nikdo si nevšiml asi
té vločky středního doletu
s náloží něhy a krásy.

Zmizela pod jednou z podrážek,
na vločkách jaksi se nelpí,
leda kdyby tak pronikla do drážek
nějaké Gottové LP.

Dlouho se v rozpacích
strojila v oblacích
pro tuto sváteční chvíli.
Po vzoru básníků,
za cenu zániku,
letěla, aby svět
byl aspoň na chvílku
nevinně bílý.

Nebudme ke vločkám neteční,
to pro nás v bolestech tají,

aby nám v dutině lebeční
nezbylo jen, co kde mají.

Vstávej holka

Vstávej, holka, bude ráno
kalný jako Metuje.
Zahraju ti na piáno,
jen co zjistím, kde tu je.
Jedno stojí tamhle v koutě
bez pedálů, bez kláves.
V tomhle jednou povezou tě
funebráci přes náves.

Báby budou mlítí pantem,
chlapi bručet pod kníry:
"Tahala se s muzikantem,
proto tyhle manýry"
Housle budou svými trylky
opěvovat tichounce,
všechny tyhle horký chvílky
ve studený garsonce.

Pak na dráty telefonní
jako noty na linky
sednou hvězdy, které voní
jak rumový pralinky.
Z nich ti potom loutna s flétnou
naposledy zahraje,
že se naše duše střetnou
hned za bránou do ráje.

Vstávej, holka, bude ráno
kalný jako Metuje.
Zahraju ti na piáno,
jen co zjistím, kde tu je.
Dopij tenhle zbytek rumu,
ať je zase veselo,
jsme tu spolu z nerozumu,
tak co by nás mrzelo.

Vzpomínky

Vlastní krví slunce kreslí na skla oken krajinky,
odevšad se na zem snesly utahané vzpomínky,
otvírám jim do předsíně, zouvají si botičky,
hned se ženou do kuchyně na slaninu s vajíčky.

Každá má jméno holky, se kterou jsem někdy chodil,
každá zná všechna přání, co jsem za ta léta měl,
každá ví, kdy jsem pomáhal a kdy jsem zase škodil,
každá z nich je tou láskou s velkým EL.

Než se nají, tak jim stelu ve své noční košili,
snad si je moc pouštím k tělu, ale kam by chodily,
vykoupané, nakrmené jdou si se mnou povídat,
dokud nás hlad nezažene jít se řádně nasnídat.

Každá má jméno holky, se kterou jsem někdy chodil,
každá zná všechna přání, co jsem za ta léta měl,
každá ví, kdy jsem pomáhal a kdy jsem zase škodil,
každá z nich je tou láskou s velkým EL.

Každá má jméno holky, se kterou jsem někdy chodil,
každá zná všechna přání, co jsem za ta léta měl,
každá ví, kdy jsem pomáhal a kdy jsem zase škodil,
každá z nich je tou láskou s velkým EL.